

meerderheid. Maar dat stadium is in Nederland zeker nog niet bereikt, en daarbuiten eigenlijk ook niet, met als uitzondering de mei-revolte in Frankrijk en sommige universiteitssteden in Italië. Het gaat bij de confrontatie van de democratische pre-tenties van de staat met zijn repressieve praktijk niet om het provoceren van personen. Het gaat om de functie die personen in het systeem innemen. Het blijkt gewoon zo te zijn dat in situaties, waarbij de oude hiërarchie van het gezag in staat, stad, of universiteit dusdanig ter discussie staat, dat zich in de praktijk geheel nieuwe machtsverhoudingen aan het ontwikkelen zijn, dat op zo'n moment bepaalde personen systeemimmanent reageren. Het kan op zo'n moment best wel eens een 'linkse' prof of een 'liberale' burgemeester zijn, die zich dan ontmaskert als de meest brute verdediger van de oude gezagsverhoudingen. En dat kan blijkbaar heel goed samengaan met het feit dat deze man van tijd tot tijd 'linkse' geluiden laat horen of uiterst 'liberaal' optreedt in situaties waarin dat zonder schade voor de machtsverhoudingen kan. In situaties waarin de vrijblijvendheid van theoretische standpunten verdwijnt, en de machtsverhoudingen zélf ter discussie staan, blijken sommigen systeemimmanent te reageren, de oude hiërarchie met alle geweld te willen verdedigen. Dat is de niet aan personen, maar aan hun functie in de machtsstructuur en gezagshiërarchie zélf noodzakelijk verbonden repressie, die gewoonlijk versluierd en in dergelijke situaties manifest aan de dag treedt.

Een concreet en recent voorbeeld van het systeemimmanent reageren van een universitaire gezagsdrager, die in de wandeling als liberaal en welwillend te boek staat, was het optreden van de Amsterdamse rector Belinfante in de laatste week van februari 1969. De ASVA te Amsterdam had toen het plan ontwikkeld het bestuurlijk centrum van de universiteit, het Maagdenhuis, te gaan bezetten. Doel van deze actie was, duidelijk te maken dat alle van bovenaf geprogrammeerde discussies over de nieuwe structuur van de universiteit, alle toch zo uiterst constructief aandoende overlegsituaties en de bij herhaling verbaal

beleden bereidheid van ministeriële en universitaire overheden de studenten werkelijk te betrekken in de besluitvorming, een grote fopspeen waren gebleken. Buiten deze schijndemocratie om, waren de universitaire begrotingen voor dat jaar allang gemaakt, werden structuurveranderingen in de bestuurlijke top naar voorbeeld van het model-Maris buiten de studenten om doorgevoerd, werd er kortom bestuurd en beheerd alsof er niets gaande was. De Maagdenhuisbezetting wilde een doorbreking van die situatie: het bestuur moest uit de tredmolen van het dagelijkse werk. De discussies waren anders vrijblijvend en volkomen zinloos. Wat bij de Mexico-acties in het najaar van 1968 al even gebleken was, werd op dat moment nog veel duidelijker waargemaakt. Hieronder een svb-pamflet dat daarover handelt:

STUDEREN ONDER POLITIEBEWAKING

De studenten van de universiteit van Amsterdam bevinden zich in een totaal nieuwe, onthutsende situatie: de politie beschermt de bestuurders van de universiteit tegen de aanspraken van de studenten op feitelijke macht.

In oktober 1968 protesteerden de studenten en de rektor magnifikus van de universiteit gezamenlijk tegen de bezetting van de universiteit van Mexico door politie en leger. Onder meer werd gesteld: 'Zij wijzen nadrukkelijk op de autonomie en de onschendbaarheid van alle universitaire gebouwen en terreinen.' Vlak hierop reeds bleek deze verklaring voor de rektor een vodje papier, ondertekend op opportunistische gronden. Toen binnen de universiteit van Amsterdam politieke acties werden voorbereid met deelname van 'niet-studenten' (formulering van prof. Belinfante) werd gedreigd met ingrijpen van de politie.

Inmiddels is definitief gebleken wat het beleid is van de bestuurders van de Universiteit van Amsterdam:

— op verzoek van de rektor is de politie overgegaan tot bewa-

king van universitaire gebouwen. Hierdoor is een verbond ontstaan tussen universitaire overheid en politie.

— de rektor heeft enige staaltjes van *verdraaiing van informatie* laten zien waarin systematiek nauwelijks nog ontkend kan worden. Zo werden studenten die Duits studeren en dit met het tonen van hun seminarie-kaart aantoonden, gekwalificeerd als 'studenten die zeiden Duits te studeren'. In tegenstelling tot dat wat de universiteit beweert, is het Maagdenhuis wel degelijk en op verzoek van prof. Belinfante van binnenuit door de politie beschermd.

SVB-voorzitter Jelle Visser, wel bekend bij prof. Belinfante, vervoegde zich in verband met de studenten-actie eveneens bij en later in het Maagdenhuis. In de universitaire voorlichting kwam dit uiteindelijk tot uiting in de tendentieuze formulering 'waaronder een niet-student'. De rektor magnifikus spreekt van 'fysiek geweld' ten opzichte van universitair personeel. Ten overstaan van leden van het presidium kon hij echter de suppoost die volgens hem door een van de 'binnendringers' op het hoofd geslagen zou zijn, nergens terugvinden. Het was dan ook een verzinzel.

— de universitaire overheid *manipuleert de inspraak* van de studenten met als uitsluitend doel de schijn van democratie te wekken waar zij alleen haar eigen standpunt erkent. Zo werd bijvoorbeeld de centralisatie van het universiteitsbestuur (aanstelling van Drechsel) doorgevoerd zonder dat daar één student in gekend was en terwijl overleg nog aan de gang was. Zo ook chanteert het universiteitsbestuur de ASVA met het stopzetten van de kamerbouw als de ASVA niet bereid is de door de universiteit voorgestelde herstructurering van de studentenvoorzieningen zonder meer te aanvaarden. Praten en compromisvoorstellen bleken maandenlang zinloos.

— de rektor heeft direkt en indirekt *ridikule, doch duidelijk kwaadwillende beschuldigingen* gericht aan het adres van de studenten. Zo zou 'het welzijn van 4000 gezinnen in gevaar worden gebracht' (alsof de studenten de uitbetaling van salaris-

sen willen verhinderen). De studenten zouden van het Maagdenhuis 'een rotzooi' maken en, aldus Belinfante tegen de svb, 'goedwillende studenten zouden moeten lijden onder de kwaadwillenden van de ASVA.'

De politionele bewaking van het Maagdenhuis is de meest duidelijke ontmaskering van de liberale pretenties van de universitaire overheid. Deze moedigt 'diskussies' op allerlei wijzen aan en schept zo de illusie dat er in onze universiteit sprake is van democratie. Dat dit een illusie is blijkt

— omdat de inhoud en de tijdsduur van de 'diskussies' van bovenaf worden beperkt: enerzijds wordt de probleemstelling door de overheid bepaald, hij gaat uit van de huidige vorm en inhoud van het onderwijs als vaststaand gegeven dat geperfectioneerd moet worden. Anderzijds staat vantevoren vast dat de resultaten van de 'diskussies' binnen de huidige autoritaire bestuursstructuur zullen worden uitgevoerd.

— omdat op geen enkele wijze vaststaat wat het gezag is van de 'diskussies'. De universitaire machthebbers kunnen de resultaten naar willekeur, en desgewenst ten eigen voordele geheel niet, gedeeltelijk of verminkt uitvoeren.

— omdat beslissingen al genomen zijn voordat de gesprekken met de studenten, in welke vorm dan ook, zijn afgelopen. Een voorbeeld hiervan is de centralisatie van het Amsterdamse universiteitsbestuur, een regelrechte doorvoering van het algemeen verworpen plan-Maris.

Het onderwijs is een steeds belangrijker produktiefaktor. De verouderde universiteit wordt in razendsnel tempo door overheid en industrie aangepast aan hun economische en politieke eisen. De 'diskussies' dienen in wezen dit zelfde doel. De studenten worden op een tandem gezet waar zij mogen trappen en de overheid stuurt.

De Westerse geïndustrialiseerde landen staan voor de opgave hun onderwijsstelsel aan te passen en te perfectioneren. Waar

king van universitaire gebouwen. Hierdoor is een verbond ontstaan tussen universitaire overheid en politie.

— de rektor heeft enige staaltjes van *verdraaiing van informatie* laten zien waarin systematiek nauwelijks nog ontkend kan worden. Zo werden studenten die Duits studeren en dit met het tonen van hun seminarie-kaart aantoonde, gekwalificeerd als 'studenten die zeiden Duits te studeren'. In tegenstelling tot dat wat de universiteit beweert, is het Maagdenhuis wel degelijk en op verzoek van prof. Belinfante van binnenuit door de politie beschermd.

SVB-voorzitter Jelle Visser, wel bekend bij prof. Belinfante, vervoegde zich in verband met de studenten-actie eveneens bij en later in het Maagdenhuis. In de universitaire voorlichting kwam dit uiteindelijk tot uiting in de tendentieuze formulering 'waaronder een niet-student'. De rektor magnifikus spreekt van 'fysiek geweld' ten opzichte van universitair personeel. Ten overstaan van leden van het presidium kon hij echter de suppoost die volgens hem door een van de 'binnendringers' op het hoofd geslagen zou zijn, nergens terugvinden. Het was dan ook een verzinsel.

— de universitaire overheid *manipuleert de inspraak* van de studenten met als uitsluitend doel de schijn van democratie te wekken waar zij alleen haar eigen standpunt erkent. Zo werd bijvoorbeeld de centralisatie van het universiteitsbestuur (aanstelling van Drechsel) doorgevoerd zonder dat daar één student in gekend was en terwijl overleg nog aan de gang was. Zo ook chanteert het universiteitsbestuur de ASVA met het stopzetten van de kamerbouw als de ASVA niet bereid is de door de universiteit voorgestelde herstructurering van de studentenvoorzieningen zonder meer te aanvaarden. Praten en compromisvoorstellen bleken maandenlang zinloos.

— de rektor heeft direkt en indirekt *ridikule, doch duidelijk kwaadwillende beschuldigingen* gericht aan het adres van de studenten. Zo zou 'het welzijn van 4000 gezinnen in gevaar worden gebracht' (alsof de studenten de uitbetaling van salaris-

sen willen verhinderen). De studenten zouden van het Maagdenhuis 'een rotzooi' maken en, aldus Belinfante tegen de svb, 'goedwillende studenten zouden moeten lijden onder de kwaadwillenden van de ASVA.'

De politionele bewaking van het Maagdenhuis is de meest duidelijke ontmaskering van de liberale pretenties van de universitaire overheid. Deze moedigt 'diskussies' op allerlei wijzen aan en schept zo de illusie dat er in onze universiteit sprake is van democratie. Dat dit een illusie is blijkt

— omdat de inhoud en de tijdsduur van de 'diskussies' van bovenaf worden beperkt: enerzijds wordt de probleemstelling door de overheid bepaald, hij gaat uit van de huidige vorm en inhoud van het onderwijs als vaststaand gegeven dat geperfectioneerd moet worden. Anderzijds staat vantevoren vast dat de resultaten van de 'diskussies' binnen de huidige autoritaire bestuursstructuur zullen worden uitgevoerd.

— omdat op geen enkele wijze vaststaat wat het gezag is van de 'diskussies'. De universitaire machthebbers kunnen de resultaten naar willekeur, en desgewenst ten eigen voordele geheel niet, gedeeltelijk of verminkt uitvoeren.

— omdat beslissingen al genomen zijn voordat de gesprekken met de studenten, in welke vorm dan ook, zijn afgelopen. Een voorbeeld hiervan is de centralisatie van het Amsterdamse universiteitsbestuur, een regelrechte doorvoering van het algemeen verworpen plan-Maris.

Het onderwijs is een steeds belangrijker produktiefaktor. De verouderde universiteit wordt in razendsnel tempo door overheid en industrie aangepast aan hun economische en politieke eisen. De 'diskussies' dienen in wezen dit zelfde doel. De studenten worden op een tandem gezet waar zij mogen trappen en de overheid stuurt.

De Westerse geïndustrialiseerde landen staan voor de opgave hun onderwijsstelsel aan te passen en te perfectioneren. Waar

de studenten hierop reageren met het eisen van fundamentele hervormingen, heet dit 'studentenagitatie' en wordt het krachtadig onderdrukt. De veelgehoorde pretentie dat Nederland hierop een 'demokratische' uitzondering zou vormen, is door de recente ontwikkelingen ondubbelzinnig naar fabeltjesland verwezen.

Door de nu ontwikkelde situatie staan de studentenorganisaties voor de taak hun strategie direkt te richten op de voosheid van de gepretendeerde goede bedoelingen van de universitaire overheid. De hypocrisie van het universitaire beleid moet op elk niveau waar zij tot uiting komt door radikale akties worden aangetoond. Ingaan op de aangeboden 'diskussies' op de wijze waarop de overheid dit wenst, zou momenteel voor de studenten een luxe betekenen die zij zich niet kunnen veroorloven. De 'diskussies' dienen door de studenten te worden gebruikt om de manipulaties van de overheid grondig te verstoren. De studenten zullen hun zeggenschap over de universiteit waar mogelijk exemplarisch moeten realiseren. De studenten die op 25 februari de Oudemanhuispoort overnamen en deze ruimte verder in dienst stelden van vergaderingen, filmvertoningen, een feest, aktievergaderingen enz., bevestigden hiermee het recht en de mogelijkheid van de studenten om de feitelijke macht in de universiteit uit te oefenen. De studenten zullen, waar dit voor het bereiken van een demokratische universiteit noodzakelijk is, dit recht opnieuw uitoefenen.

De suggestie van elke diskussie — namelijk dat hij door gelijke partners gevoerd wordt — dient grondig verstoord te worden. Wij eisen feitelijke macht.

Amsterdam, 26 februari 1969
Nederlandse Studentenvakbeweging

Maar het gedrag van rector Belinfante hoeft niet karakteristiek te zijn voor de hele universitaire top, voor elke hoogleraar. Wie in zo'n toegespitste situatie niet systeemimmanent reageert, en zoiets is bepaald wel eens bewezen door een aantal professoren en eventueel bij hoge uitzondering door rectores magnifici (bij burgemeesters hoeft men daar nauwelijks op te rekenen), kiest politiek gezien dusdanig partij dat hij direct op voet van oorlog met de machtsstructuur komt te staan. Zo'n functionaris riskeert zijn positie, en die keuze op basis van persoonlijke overtuiging mag onder geen voorwaarde door de studentenoppositie onmogelijk worden gemaakt.

Wie de scheidslijnen tussen maatschappijvernieuwers en verdedigers van de oude orde, zonder onderscheid wil trekken tussen studenten enerzijds en staf en docenten anderzijds, maakt een onvergeeflijke fout.

Want juist onder de wetenschappelijke ambtenaren, maar ook temidden van de professoren bevinden zich mensen die in situaties waarin de onderwijsconflicten boven het niveau van een kortstondig strovuur uitkomen, bereid zullen zijn duidelijk partij te kiezen vóór de eisen van de studenten. Maar er zullen er ook zijn die dat per definitie nooit zullen doen, die politiek bewust of onbewust, gekozen hebben voor handhaving van de status quo.

De kardinale vraag die zich bij het verschijnsel van de universiteit in opstand stelt, is inderdaad de vraag naar de scheidslijn tussen de meer of minder bewuste activisten die werken in het perspectief van de aanval op deze maatschappij, en diegenen die deze maatschappij tot elke prijs wensen te verdedigen. Tussen hen die zich inzicht hebben verworven in de misdadigheid van de ongelijkheid in vrijheid door ongelijkheid in inkomsten, die door hebben gekregen dat dit maatschappelijk systeem slechts solidariteit rond nationale sportprestaties en bij koninklijke feestdagen toelaat, maar de gewone mensen in hun woon-

en werksituatie atomiseert tot geïsoleerde individuen, met irrelevante verschillen in beloning en status, die enigszins doorkrijgen hoe groot de tegenspraak is tussen de democratische pretenties van deze maatschappij en zijn alledaagse praktijk van politieke en economische vrijheidsroof, die inzien dat in de bedrijven in Nederland zélf het zuiverste model van een dictatuur te bestuderen is, en diegenen die bereid zijn een dergelijke maatschappij ondanks alle fundamentele tekorten toch actief te verdedigen.

In het klassieke model van de klassenstrijd is deze scheidslijn veel duidelijker te trekken. Enerzijds de arbeiders, anderzijds de eigenaars van de produktiemiddelen, van de fabrieken, van de bedrijven. Hier loopt de scheidslijn dwars door de fabriek heen en de systeemimmanent reagerende tegenstander is doorgaans met name te noemen.

Maar diegenen die onderwijs volgen, de studerenden, zijn geen klasse in de zin als arbeiders of boeren dat zijn. Want onderwijs is een uitgestelde produktiviteit en degene die onderwijs volgt is niet voor het leven opgesloten in die situatie. Hij volgt tijdelijk onderwijs en komt daarna terecht in de beroepspraktijk. Studerenden zijn geen homogene klasse in marxistische zin.

Voor de studerende die in opstand komt tegen de situatie waarin hij moet leven en werken, is al vrij snel de maatschappij zélf, de staat, zijn onmiddellijke tegenstander.

Terwijl de arbeider in opstand in zijn bedrijf onmiddellijk op de machtsstructuur botst en zonder al te veel academische abstracties tot de ontdekking komt wie zijn tegenstanders en vrijheidsberovers zijn.

Dit verklaart wellicht het verschil tussen de studenten enerzijds en de arbeiders anderzijds tijdens de meirevolte in Frankrijk. Dit verklaart ook dat de terminologie, waarin de studenten gedwongen worden hun opstand onder woorden te brengen, een soms moeilijk overbrugbaar verschil vertoont met de veel concretere eisen die de arbeiders in hun bedrijven stellen.

En daarbij wil ik voorbijgaan aan de invloed die een zich aan

dit systeem verkochte vakbond heeft op de eisen die de arbeiders stellen. Het gaat niet om de vraag of arbeiders uitsluitend loonsverhogingen eisen of niet. Het gaat hierbij om het waarneembare verschil in richting, waarbij de arbeidersopstand enerzijds en de opstand der studerenden anderzijds zich in de praktijk blijkt te ontwikkelen.

Een krachtig om zich heen grijpende universitaire opstand heeft doorgaans weinig moeite de universiteit voor kortere of langere tijd geheel over te nemen. De directe tegenstander is na korte tijd de staat, vaak in de vorm van de machtsinstrumenten van die staat (leger, politie).

De opstand van arbeiders botst, blijkens de ervaring, pas in een veel later stadium met de staat. De eerste confrontatie heeft plaats met de werkgever in het eigen bedrijf en krijgt in eerste instantie de vorm van een loonstrijd. Pas bij vormen van actie die de loonstrijd overstijgen, bij bedrijfsbezettingen, bij feitelijke overname van de macht in de fabrieken, dreigt het moment van confrontatie met de staat als verdediger van de belangen van de werkgever.

Het is dit verschil in tempo van ontwikkeling tussen studentenopstand en arbeidersopstand, het is ook dit verschil in risico tussen studentenopstand en arbeidersopstand (de arbeider heeft een gezin, wordt veel meer in zijn bestaanszekerheid bedreigd dan de student) dat de belangrijkste oorzaak is van de keten van misverstanden, terughoudendheid, argwaan en wantrouwen, dat tussen studenten en arbeiders blijkt te bestaan.

Maar de universitaire opstand is tot mislukking gedoemd als er niet een wisselwerking optreedt tussen de revolterende studenten en andere onderdrukte groepen in de maatschappij. Deze maatschappij is niet te veranderen vanuit de universiteit alleen en de illusie van een louter op studerenden gebaseerde omwenteling van deze maatschappij zal zich op pijnlijke wijze wreken.

Het letterlijk levensgevaarlijk isolement waarin de Westduitse SDS van tijd tot tijd wordt gedwongen, overigens zeker niet door eigen schuld maar vooral door de historisch verklaarbare

objectieve afwezigheid van een enigszins georganiseerde arbeidersoppositie in West-Duitsland, geeft wat dat betreft voor de laatste twee jaar illustratieve voorbeelden.

Het is dan ook juist de SDS (Sozialistische Deutsche Studentenbund) die de meest instructieve initiatieven heeft ontwikkeld om dit isolement te doorbreken. De zogenaamde 'Basisgroepen' die in de woonwijken en bij de bedrijven met grote hardnekkigheid en ontstellend veel doorzettingsvermogen tot ontwikkeling worden gebracht, zijn het logische gevolg van de misdadige isoleringstactieken van Springer-pers en Westduitse overheid ten opzichte van de studentenoppositie. Misdadig, omdat de hetze tegen de studenten niet alleen heeft geleid tot de moord door een politieagent op Benno Ohnesorg (Berlijn, 2 juni 1967) en de mislukte moordaanslag op Rudi Dutschke in het voorjaar van '68, maar ook heeft geleid tot het totnutoe door de Westduitse burger zonder veel protest accepteren van een reeds maandenlang durende dagelijkse reeks van politieke processen in geheel West-Duitsland tegen student-activisten. Een nadrukkelijk en praktisch dagelijks in de Westduitse pers gecultiveerde 'onbegrijpelijkheid' van de universitaire acties, met grote aandacht voor een uit het slot geduwde deur van een instituut als hoogste bewijs van gewelddadigheid van de kant der studenten, anderzijds disproportionele aandacht voor Westberlijnse communes, vooral waar zij het burgerlijk fatsoen en de beperkingen daarvan kunnen stimuleren tot ingewikkelde seksuele fantasieën, plaatste de Westduitse studenten voor de noodzaak zowel binnen als buiten de universiteit zélf politiek en informatief werk te doen.

In West-Duitsland is het inzicht in de noodzaak van een wisselwerking tussen de revolutionaire studenten binnen de universiteit en andere onderdrukte groepen in de maatschappij, niet afgeleid uit abstracte theoretische discussies, maar ontstaan uit de praktische ervaring van het universitaire isolement.

Een van de methoden voor het doorbreken van het isolement van de acties der studerenden, is de praktische ondersteuning van stakingen buiten de onderwijssector. Er is daarbij een scala van mogelijkheden. De minimale, maar op zichzelf te magere vorm van solidariteit met de stakers, is het solidariteitstelegram. Maar studenten zouden binnen de universiteit geld in kunnen zamelen voor de stakingskas. Zij zouden ook, wat in Nederland tot op heden nog nooit gedaan is, maar wél in België (staking Ford in Genk, oktober-november 1968), in Italië en Frankrijk, deel kunnen nemen aan stakingspiketten bij de fabriekspoorten. Wanneer studenten dit doen op momenten waarop de stakingsposten zwakker bemand zijn ('s nachts), is dat voor de arbeiders een overtuigend bewijs dat studenten een nuttige functie kunnen hebben. Bovendien leent zo'n stakingspost zich voor permanente discussie, waardoor studenten in staat zijn grondig kennis te nemen van de standpunten en opvattingen van de meest militante arbeiders. In dergelijke situaties mag geen moment uit het oog worden verloren, dat de staking een zaak van de arbeiders zélf is, en dat studenten een ondersteunende functie hebben. Zij kunnen in de tijd van de staking wél een grote hoeveelheid stencils en pamfletten verspreiden, op basis van eigen research in de geschiedenis van het betrokken bedrijf, de marktpositie van dat bedrijf. Zij kunnen een analyse maken van de rol die de aan het bedrijf verbonden academici (bedrijfspsycholoog, bedrijfsarts, bedrijfs-econoom etc.) tijdens de staking spelen, en deze informatie mee terug brengen naar de universiteit, naar de faculteitsdiscussies over de latere beroepspraktijk van bijvoorbeeld psychologen en economen.

In het derde hoofdstuk (p. 60) schreven we reeds over de ondersteuning door de Studentenvakbeweging van de sleepbootstaking in Rotterdam, begin januari 1969. De telefonische inschakeling van studentengroepen in havensteden in de buurt van Rotterdam (Londen, Hamburg, Antwerpen etc.) om te helpen voorkomen dat uitwijkende schepen daar gelost zouden

worden, is het zoveelste voorbeeld van praktische dienstverlening door studenten aan stakende arbeiders.

Het zal vooral voor de studenten zeker niet eenvoudig zijn om in de beginfase van zo'n staking het vertrouwen van de arbeiders te winnen. Hooghartige revolutietheorieën en abstracte verhandelingen over het kapitalisme, werken in zo'n situatie desastreus. De beste vuistregel voor de stakingsondersteuning door studerenden, is voorlopig nog steeds: méér luisteren, minder ongevraagd raad uitdelen.

'Wij moeten ophouden elkaar te beschieten', schreven arbeiders van een IBM-fabriek te Montpellier na de meidagen van '68 in een brief aan de studenten.

'Gedurende de laatste maanden hebben wij veel studenten horen spreken. Zij zijn zeker bezielde met een edel idealisme, zij roepen schokkende verklaringen over de revolutie, over de ondergang van het kapitalisme, over de dood van de consumptiemaatschappij enzovoort . . . , maar zij hebben niet eens gebroken met hun eigen levensmilieu, met hun ouders, met hun familie. Dikwijls zijn het deze die ons uitbuiten. Dit brengt mee dat ze niet volledig deelnemen aan ons leven en onze strijd. Bovendien staan wij vanaf het begin zeer wantrouwend tegenover hen, die de revolutie zouden willen voeren zonder zich te veel te vermoeien, want het zijn de werkers die het gelag betalen als er een opstand komt.

De stakingen in mei waren voor velen van ons een hard offer, een misrekening in het budget (velen hebben hun vakantieplannen op moeten geven, een vakantie die ze toch best wel konden gebruiken), een oorzaak van ontslag of van werkeloosheid.

Wij voelen ons werkelijk solidair met die studenten, die zich als ware bondgenoten hebben getoond in de strijd en in het bijzonder met hen die volledig komen deelnemen aan ons arbeidersleven.' (uit: Ford-Genk, *Begin of eindpunt?* Een uitgave van de SVB te Leuven)

Een andere weg waarlangs het isolement van de studenten doorbroken kan worden, loopt naar de buurten en woonwijken. Vrouwelijke studenten in West-Berlijn zijn bijvoorbeeld bezig, in het kader van de vrouwenemancipatie, in nieuwe woonblokken acties te ondernemen voor de bouw van goedkope en goede kindercrèches, zodat de Westberlijnse vrouwen niet totaal aan stofzuiger en wasmachine gebonden blijven, maar tijd overhouden voor andere zaken. En die andere zaken zouden de politieke discussies kunnen zijn die regelmatig in kleine kring in de woonblokken worden georganiseerd.

Dat betekent niet dat de studenten de universiteit zouden moeten verlaten. Hun primaire werkterrein is de universiteit, is de collegezaal, is het instituut. Temidden van de andere studenten. Maar het faculteitswerk heeft alleen maar zin in de mate waarin de activisten de onvrede van de meerderheid der studenten weten te vertalen in zijn werkelijke oorzaak: de maatschappij waarin de universiteit staat. Kennis van de maatschappij, inzicht in de maatschappij is het fundament van het werk binnen de faculteiten. De voorbije jaren hebben talloze voorbeelden laten zien van actiegroepjes en besturen van studieverenigingen die de onvrede in de faculteit wisten te vertalen in het zoveelste facultaire structuurplan dat dan de oplossing zou moeten geven.

Structuurdebatten zonder een analyse van de doelstellingen van het wetenschapsbedrijf, en deze doelstellingen dan niet los van de werkelijkheid geformuleerd, maar afgeleid uit de historische maatschappelijke feiten, structuurdebatten die zich niet funderen op een discussie over doelstellingen, zijn uitermate geschikt de aanvankelijke belangstelling en het aanvankelijk engagement van meerdere mensen in zo'n faculteit binnen korte tijd dood te slaan. De wil tot verandering van de universiteit slaat om in vakidiotie en een gedesillusioneerde hordenloop van tentamens en examens, tenzij het de wil tot verandering van de

maatschappij als logische consequentie van de onvrede in de studiesituatie voor zichzelf en anderen weet duidelijk te maken.

De bewustwording, dat wil zeggen politisering, van studenten kan alleen worden verwezenlijkt wanneer wordt uitgegaan van, of aansluiting gezocht wordt bij het werkmilieu van de student en de wijze waarop de student zijn eigen situatie ervaart.

Dat wil echter nog niet zeggen dat daarmee de zogenaamde buitenuniversitaire conflictstof onbruikbaar zou zijn voor het politiseringsproces. De buitenuniversitaire conflictstof is onbruikbaar in de mate waarin geen verband gelegd kan worden tussen het alledaagse wetenschapsbedrijf in de instituten en die buitenuniversitaire conflicten.

Een faculteitsdiscussie met psychologen over de rol van een bedrijfspsycholoog in een staking, in het verloop van die actuele staking bestudeerd door een werkgroep van psychologiestudenten, is een duidelijk voorbeeld van buitenuniversitaire conflictstof die vertaald kan worden tot op het niveau van de beroepsverwachtingen en opleidingseisen van aanstaande bedrijfspsychologen. Een politieke ondersteuning van de staking en een eventuele veroordeling van de praktijk van de bewuste bedrijfspsycholoog, als resultaat van de discussies, is dan geen onnavolgbare sprong van enkele activisten, maar het logische gevolg van een collectief leerproces. In de acties rond het officieel verworpen, maar in de praktijk gedeeltelijk doorgevoerde rapport van de commissie-Maris, met zijn dictatoriale bestuursvorm voor de universiteit, kon een duidelijke vergelijking worden getrokken tussen universiteit en grootbedrijf. De bevoegdheden van de universiteitsraad in het voorstel-Maris waren zelfs letterlijk gecopieerd uit de wet op de ondernemingsraden van 1950. Hiermee kon een deels juiste vergelijking worden getrokken tussen de positie van de werknemers in de onderneming en de studerende en de docerende aan de universiteit.

Een op zichzelf universitair conflict, het rapport van de commissie-Maris, kreeg daarmee een perspectief naar buitenuniversitaire conflictterreinen, namelijk naar het vraagstuk van de macht en de zeggenschap in de onderneming.

Het is dan ook onjuist te spreken over binnenuniversitaire conflictstof en buitenuniversitaire conflictstof en vervolgens het primaat te verlenen aan de binnenuniversitaire conflictstof als uitgangspunt voor acties en discussies binnen de faculteiten.

Het onderscheid tussen beide is principieel onjuist voor diegenen die accoord gaan met de stelling dat de economische en politieke machtsverhoudingen in de maatschappij de uiteindelijke oorzaak zijn van de irrationele en frustrerende studietoestand. Het criterium ligt niet bij de plaatsbepaling van het conflict ('binnen' of 'buiten'), maar bij de mogelijkheid om de buitenuniversitaire conflicten voor de studenten op overtuigende wijze te vertalen in aspecten van de eigen studietoestand en omgekeerd binnenuniversitaire conflicten voor de studenten op overtuigende wijze te projecteren op de politieke en economische machtsverhoudingen in de maatschappij.

Het is het theoretische niveau van de actieve minderheid, en het vermogen van die actieve minderheid zijn inzichten duidelijk onder woorden te brengen, dat mede bepalend blijkt te zijn voor de graad van politisering van de studenten door die conflicten. Buitenuniversitaire conflicten zijn in principe identiek aan binnenuniversitaire en het gaat er juist om, dat duidelijk te maken.

Een intern facultair conflict dat niet snel het perspectief op de maatschappij weet te formuleren, maar zich in analyses en acties uitsluitend tot de faculteit zelf beperkt, zal hoogstens leiden tot enkele verschuivingen van bevoegdheden binnen de faculteit zelf, maar het inzicht in de relatie tussen faculteit en maatschappij verduisterd houden en daarmee de kans op fundamentele verandering van die relatie uitsluiten. Het zal bijgevolg geen enkele politiserende invloed op de studenten uitoefenen. Het zal ze integendeel demoraliseren omdat er uiteindelijk

toch niets veranderd is en er geen inzicht is ontstaan in de voorwaarden voor werkelijke verandering.

Bovenstaande redenering gaat ook op voor de schijntegenstelling overleg versus confrontatie. Na de actie-Maris in de zomer van 1968 zijn er over het hele land in alle mogelijke studierichtingen structuurcommissies ontstaan. Er bestonden er trouwens al een stel, want structuurcommissies blijken tot op heden de meest effectieve manier om contradicties en aanzetten tot politisering binnen de faculteit op te vangen, te isoleren en ongevaarlijk te maken. Deze structuurcommissies of commissies van overleg tussen studenten, stafleden en hoogleraren binnen de faculteit, of soms tussen grondraden en senaat en curatorium, hebben ongetwijfeld bewezen voor het grootste deel te fungeren als bliksemafleiders voor groeiende ontevredenheid. Het overleg had niet plaats op het niveau waarop het eigenlijk plaats had moeten vinden, namelijk in facultaire massavergaderingen, in alle openbaarheid en in aanwezigheid van zo veel mogelijk betrokkenen. Desondanks is het onjuist, hoewel begrijpelijk op basis van de uiterst negatieve ervaringen tot nu toe, principieel elke vorm van overleg uit de weg te gaan en uitsluitend aan te sturen op confrontaties met de universitaire bureaucratie. Want er mag niet uit het oog verloren worden waarom het overleg na het rapport-Maris in de structuurcommissies zo uit de hand gelopen is, dat wil zeggen in de meeste gevallen niet heeft geleid tot een proces van politieke bewustwording in de faculteiten.

Dat kwam omdat in die structuurcommissies gewoon niet de mensen zaten die in staat waren het steriele structuurdebat open te breken naar de facultaire massavergadering toe, en het daarmee te laten worden tot de start van een politiseringsproces.

Het is dan ook niet de vraag of elk overleg principieel moet worden afgewezen. Men kan hooguit zeggen dat, gezien het

huidige niveau van politisering in de faculteiten en de beman-
ning van de overlegcommissies, het op dit moment over het al-
gemeen aanbeveling verdient niet al te veel te verwachten van
overlegcommissies en bijgevolg er ook maar niet in te gaan
zitten.

Maar het is van de andere kant nog te vroeg te kunnen over-
zien of alle vormen van overleg na de Marisactie werkelijk tot
niets hebben geleid. Het is zeer goed mogelijk dat in sommige
gevallen de uiterst frustrerende situatie van de overlegstruc-
tuur, bij sommige studenten, die daar aanvankelijk vol over-
gave aan deelnamen, heeft geleid tot een radicalisering. Zodat
in dat geval juist het overleg, hoewel langs een wat ingewikkel-
de omweg, tot politisering aanleiding kan gaan geven. Het is
gewoon op dit moment niet te zeggen of overleg beter of
slechter is dan een politiek van confrontatie. Wél kan men zeg-
gen dat in het algemeen overleg en structuurcommissies door
SVB-militanten op dit moment beter gemeden kunnen worden,
omdat er beter werk te doen is. Daar waar overlegcommissies
binnen de faculteiten tegen massa-acties worden uitgespeeld,
is het duidelijk dat in dat geval zo'n overlegcommissie en de
status van die commissie, voor het oog van de studenten met
de grond moet worden gelijk gemaakt.

Wie in de organisatorische jungle van de universitaire opstan-
den in binnen- en buitenland probeert vaste en herkenbare,
aan het verleden ontleende organisatorische structuren te ont-
dekken, komt bedrogen uit. Er zijn weliswaar overeenkomsten
in de basisstructuren in elke universiteitsstad, maar het pro-
bleem is dat in vele gevallen de initiatieven tot de acties zich
buiten die bestaande basisstructuren ontwikkelen en bijgevolg
bijna nooit vanuit die oude structuren begrepen kunnen wor-
den.

Praktisch elke universiteitsstad heeft wel iets wat in Nederland
een grondraad wordt genoemd: een gekozen groep studenten

die door de universitaire en gemeentelijke bestuursorganen als representatief wordt beschouwd voor de studentengemeenschap.

In het ene land (Frankrijk) komt zoiets tot stand door verkiezingen in faculteiten, in het andere land (Nederland) zijn er algemene en niet aan faculteiten gebonden lijsten. Hoewel sinds kort ook in Nederland de duidelijke wil bestaat, verkiezingen op faculteitsniveau terug te brengen, aangezien de faculteit dichter bij de werksituatie van de student ligt.

Er zijn faculteits- en studieverenigingen, er zijn door studenten beheerde sociale fondsen en instellingen, er zijn dienstverlenende instanties (juridische hulp, kamerbemiddeling, gezondheidszorg, reductie-verlenende instanties), die doorgaans op initiatief van studenten tot ontwikkeling zijn gebracht en vaak ook nog door studenten zelf worden beheerd. Er zijn studentenbladen, er zijn sport- en reisbureau's. Kortom: in elke universiteitsstad in binnen- en buitenland, met name in West-Europa, zijn overeenkomstige basisstructuren en organisatorisch gelijk opgezette studentenverenigingen aan te wijzen. De nationale tradities verschillen niet zo sterk, dat de organisatorische grondpatronen in grote lijnen niet sterk op elkaar zouden lijken. Nederland had in de beginjaren zestig eigenlijk op dit punt een grote achterstand, een achterstand, die door de opkomst van de svb sinds '63, in versneld tempo is ingehaald.

Hoe verhoudt de universitaire opstand zich tot deze oude basisstructuren?

Het is onmogelijk daar een eenduidig antwoord op te geven. Want waar in het ene geval een studentenactie tot ontwikkeling komt buiten elke bestaande structuur om (de beweging van de 22ste maart in Nanterre, als ontstekingsmechanisme van de mei-revolte in Frankrijk), blijkt in andere gevallen de lege huls van de oude structuur door nieuwe activisten te zijn overgenomen. Zodat daar de acties loskomen onder de naam van oude organisaties en binnen oude structuren. (Voorbeelden van dit laatste zijn vele Westberlijnse studentenacties, waar de SDS het

bestuur van de Berlijnse grondraad had overgenomen, en ook de Mexico-actie in Amsterdam).

Ik doel hierbij niet op het feit dat een oude studentenorganisatie door een zich ontwikkelende actie wordt opgeduwd en zich met de actie gaat identificeren, zoals dat met de Union Nationale des Etudiants de France (UNEF) in mei '68 gebeurde. Criterium is waar de initiatieven ontwikkeld worden. En dan blijkt het in enkele gevallen toch zo te zijn dat sommige oude organisaties de initiatiefbron zijn van uiterst radicale acties. Dat moet dan echter niet begrepen worden uit de statuten en beginselen van die oude organisatie, althans meestal niet. Veeleer is het zo dat die oude organisaties beschikken over geld, stencilmachines, telefoons en papier, zodat van daaruit begrijpelijk wordt waarom activisten zich tot de besturen van deze organisaties voelen aangetrokken.

Toch is het bepaald niet zo dat de oude structuren nooit een remmende invloed zouden hebben op studentenacties. Er zijn voorbeelden waar oude structuren een vastgeroest deksel vormden op een kokende ketel die al lang op barsten stond. Maar die remmende functie kunnen ze hooguit tijdelijk hebben, en daar waar een snel in omvang toenemende massa-actie tot ontwikkeling komt, worden oude structuren tijdelijk of definitief als kaartenhuizen van tafel geveegd. Het is dan ook niet zinvol zich langdurig bezig te houden met de abstracte vraag of oude structuren een remmende functie hebben. De structuren zijn uiteindelijk ondergeschikt aan de plaats waar initiatieven tot acties en discussies genomen worden. En dan is het, ondanks de verwarde situatie en de jungle van oude en nieuwe organisaties, mogelijk als globale conclusie te stellen dat de initiatieven doorgaans ontwikkeld worden in kleine actiegroepen, werkgroepen, discussiegroepen.

Het zijn over 't algemeen niet de loodzware en nogal moeizaam in beweging te krijgen nationale unies of plaatselijke grondraden, die de bakermat zijn van de acties.

Het zijn de meestal informeel tot stand gekomen kleine be-

weeglijke actiegroepen, die het startschot geven tot een beweging die dan soms, in korte tijd, de hele universiteit op zijn kop zet, soms zelfs regeringen ten val brengt (België), en kapitaalsvlucht en revolutionaire situaties in het land tot gevolg kan hebben (Frankrijk).

Dit is niet nieuw. Relatief weinig stakingen werden uitgeroepen door de vakbeweging. Doorgaans zijn stakingen het gevolg van de werkzaamheden van een actiecomité van enkele arbeiders in een bedrijf, die de aanzet tot de staking geven, waarna die staking al dan niet door de vakbeweging 'erkend' wordt.

De organisatorische basis van de universiteit in opstand is het facultaire of interfacultaire actiecomité. In Frankrijk heten ze de 'Comités d'Action'. In West-Duitsland 'Basisgruppen'. Iedere student, ook de toevallige student-lezer van deze regels, kan in principe zo'n actiecomité maken. Er zijn geen diploma's of koninklijke goedkeuringen voor nodig.

Er zijn een aantal criteria aan te geven waaraan de actiegroepen moeten voldoen. In de eerste plaats moeten zij volstrekt open staan voor ieder die er zich bij aan wil sluiten. Geen geheime clubs. Ze moeten openbaar vergaderen, bij voorkeur in het faculteitsgebouw zelf. Zij moet bovendien zo snel mogelijk overgaan tot massavergaderingen, waar vele anderen aanwezig zijn, om te voorkomen dat de actiegroep een taalgebruik en probleemstelling ontwikkelt die door buitenstaanders niet meer begrepen kan worden. Bovendien, en dat is dan het programma in de naam van de groep, ze moeten zo snel mogelijk tot acties overgaan. Dat wil zeggen dat ze uitgaan van het principe dat de directe actie de beste leerschool en het beste ervaringsterrein van elke theorie is. Dat theoretische concepties zich het beste ontwikkelen in een voortdurende praxis, zodat voorkomen wordt dat de theoretische analyses zich gaan baseren op speculaties en privépolitieke stokpaardjes, in plaats van op concrete ervaringen.

Een actiecomité of actiegroep die zich opsluit in een kelder of studentenflat, om daar maandenlang theoretisch te discussiëren of, er afwisseling en ter tegemoetkoming aan frustraties, dolle actieplannen uitwerkt zonder ze waar te maken, heeft geen ander perspectief dan buiten spel gezet te worden. Er komen hooguit onbegrijpelijke en onbegrepen stencils en pamfletten uit voort, en dat is dan eigenlijk al heel veel, want een poging tot het doorbreken van het eigen isolement. Uitzondering op de bovengenoemde eis van flexibele openheid en openbaarheid van de actiecomité's, is de situatie waar een exemplarische actie wordt voorbereid. Zoals bijvoorbeeld de voorbereiding van de bezetting van het Mexicaanse consulaat in Amsterdam, in het najaar van '68.

Openbaarheid in dergelijke situaties zou een politiecordon op de stoep van het consulaat hebben opgeleverd, en bijgevolg de bedoeling van de actie onmogelijk hebben gemaakt. We komen hier nog op terug bij de uiteenzetting van de exemplarische actie verder in dit hoofdstuk.

De eerste confrontatie van het facultaire actiecomité ligt meestal op het vlak van de botsing met de autoriteit binnen de faculteit. Conflicten met autoritaire hoogleraren onthullen een wezenlijk aspect van de pedagogische verhoudingen, en zijn in principe wel degelijk te politiseren in de richting van de tot buiten de universiteit reikende politieke aspecten van die pedagogische verhoudingen (zie p. 77). Probleem is alweer dat dat vaak niet gebeurt en dat de anti-autoritaire actie blijft steken in een blind gevecht tegen 'de autoriteiten'.

De uit zijn politiek perspectief losgeraakte anti-autoritaire actie loopt het gevaar te ontaarden in een burenruzie, waarbij men elkaar onderling van autoritair gedrag zit te beschuldigen en 'de autoriteit' in eigen hoofd probeert af te breken. Een staaltje 'morele herbewapening' binnen de studentenbeweging, dat bepaald niet denkbeeldig is: het komt voor.

Een ander gevaar van het geïsoleerde anti-autoritaire conflict op faculteitsniveau is, dat het de fout dreigt te maken alle stafleden en docenten over één kam te scheren en met taaie hardnekkigheid te gaan bestrijden als 'autoriteiten'. Zo'n strategie gaat voorbij aan de mogelijkheid dat sommige stafleden en docenten in dergelijke conflictsituaties bereid zijn de kant van de studenten te kiezen. En dat moet niet onmogelijk gemaakt worden.

Toch is het irrationele gezag, het autoritaire gedrag, een wezenlijk aspect van onze maatschappij en onze pedagogische verhoudingen.

De anti-autoritaire actie is dan ook het primaire niveau van bewustwording en politisering, met name in de onderwijssector, aangezien daar blijkbaar de neiging bestaat de autoriteit ter discussie te stellen. Iets wat door diegenen die al veel langer aan de autoritaire verhoudingen zijn gewend geraakt, de volwassenen, minder snel zal gebeuren.

De anti-autoritaire actie, de confrontatie met autoritair optredende functionarissen in de faculteit, op school, in de stad, is in de hoog-geïndustrialiseerde maatschappij een wezenlijk moment in de ontwikkeling van een protestbeweging. Het is het begin. Anderzijds heeft provo bewezen dat een anti-autoritaire beweging die nalaat een diepgaande analyse te maken van de werkelijke tegenstellingen in de maatschappij, geen perspectief heeft. Zo'n beweging heeft het karakter van een kortstondig strovuur, tast de werkelijke machtsstructuur niet aan. Integendeel, door het gebrek aan inzicht in de fundamentele contradicties in onze maatschappij, is zo'n oppervlakkige anti-autoritaire beweging perfect integreerbaar en manipuleerbaar. Provo heeft D'66 op het paard geholpen, en dat kan toch moeilijk een positief resultaat worden genoemd. Provo heeft de verouderde technieken van handhaving van orde en gezag, flexibeler gemaakt. Het heeft de machtsstructuur de kans gegeven zichzelf een nieuw tolerant en liberaal masker voor te binden, zonder dat de werkelijke oorzaken van de opstand in 1966 zijn opge-

lost en weggenomen.

Provo is export-produkt geworden. De nieuwe, aanvankelijk revolutionaire, woorden en begrippen die Provo in de Nederlandse taal introduceerde, zijn thans een verrijking van de woordenschat van de reclamebureau's die er nieuwe consumptiegoederen mee aan de man brengen (de witte plannen). De Provobeweging is geïntegreerd in onze maatschappij en heeft althans in Amsterdam de gezagshandhavers geleerd, dat men wel autoritair mag zijn, maar dat niet al te duidelijk moet laten merken.

Door het ontbreken van een grondiger analyse van de maatschappij op een fundamenteeler niveau dan door Provo is gepresteerd, kon het meest zuivere voorbeeld van een brede anti-autoritaire beweging als Provo is geweest, uiteindelijk gevaarloos blijven voor de machtsstructuur. De anti-autoritaire actie, die niet onmiddellijk een verder reikend maatschappijkritisch perspectief aan de orde weet te stellen, is tot mislukking en integratie gedoemd.

Wanneer op een middelbare school door een autoritaire schoolleiding het dragen van lang haar of minirokken wordt verboden, en daarover een felle discussie onder de leerlingen ontstaat, is ongetwijfeld een situatie aanwezig waarin een analyse van het autoritaire karakter van de leersituatie op andere leerlingen kan worden overgedragen. En van daaruit is het perspectief op een maatschappij, die voor het voortbestaan in zijn huidige vorm juist slaafse ja-knikkers en autoritaire bevelhebbers nodig heeft, zonder veel moeite in de discussies te betrekken.

Maar wanneer Het Actiecomité Voor Lang Haar en Minirokken dat verdere perspectief niet aan de orde stelt, zal de situatie ontstaan dat, na enig gedonder, lang haar en minirokken zullen worden geaccepteerd, terwijl de autoritaire basisstructuur van de leersituatie zal blijven voortbestaan. En dat is in een notedop de herhaling van de geschiedenis van de Provobeweging.

In het instrumentarium tot politisering van de universiteit is het facultaire of interfacultaire actiecomité het belangrijkste en eerste wapen.

Terwille van de mogelijkheid tot een doorbraak naar de wetenschappelijke staf, moet in elk geval de mogelijkheid worden opengelaten dat stafleden aan het werk van het actiecomité deelnemen. Dit geldt ook voor geïnteresseerden of te interesseren leden van de technische of administratieve groepen binnen de faculteit. Maar als de staf weigert, of bang is, moeten de studenten het alleen doen. Zo'n actiecomité bestaat uit een tiental mensen. Wanneer er meer belangstelling is, is het aan te raden een werkverdeling in verschillende groepen te maken en van tijd tot tijd gezamenlijk te vergaderen.

Ter illustratie van een van de vele mogelijke werkwijzen van zo'n facultair actiecomité laten wij hierover een voorlopig verslag volgen van een actiegroep van psychologen in Groningen. Zonder te willen zeggen dat 'het Groningse model' het alleenzalmakende model voor de faculteitsactie is, is het evident dat in het Groningse model een aantal uiterst leerzame en navolgenswaardige elementen aanwezig zijn. Wat er uiteindelijk in Groningen uit zal komen is op dit moment nog niet te zeggen. Wij wagen ons dan ook niet aan een beoordeling.

Karakteristiek voor het Groningse model is de zorgvuldige vermindering van conflicten met de staf van het psychologisch instituut. Stafleden werken actief in de groep mee. In hoeverre de ontwijking van conflictsituaties uiteindelijk toch niet zal leiden tot een technocratische integratie van het hele project in een in zijn fundamentele relaties met de maatschappij niet gewijzigde universiteit, is op dit moment niet te zeggen. De ontwijking van conflicten wordt door de Groningers verdedigd met het argument dat voortijdige polarisaties zullen leiden tot niet-relevante tegenstellingen binnen de faculteit. Er zijn een aantal voor het Groningse psychologische instituut specifieke

omstandigheden, met name binnen de staf, die het Groningse model niet willekeurig transponeerbaar maken op iedere andere faculteit.

In een instituut waar de staf zelf een beetje met de handen in het haar zit, weinig autoritair is en vrij jong, liggen de kaarten uiteraard totaal anders dan in bijvoorbeeld veel meer gesystematiseerde en uiterst hiërarchisch gestructureerde bèta-faculteiten. Een provocerende actie van een kleine groep in zo'n faculteit, zal daar wellicht meer in beweging brengen, dan het geduldig handwerk naar het voorbeeld van de Groningse psychologen.

De actie democratisering van de Groningse psychologen trad naar buiten met een brief van een zestal studenten aan het bestuur van de subfaculteit.

Groningen, 20 september 1968

Beste mijnheer van Strien,

Uit een aantal informele gesprekken met stafleden hebben we begrepen dat de structuur van de subfaculteit, zoals die op het moment is, in discussie komt. Wij, een aantal loslopende mensen (studenten en personeel) hebben belangstelling voor deze discussie. Om kort te gaan, wij nodigen onszelf gewoon uit voor de eerstvolgende bijeenkomst van belanghebbenden.

Voor deze brief werd verstuurd waren er al discussies geweest binnen een werkgroep van een staflid en een tweetal studenten. Door het overlijden van de voorzitter van de subfaculteit was er een chaos in het instituutswerk ontstaan. Ergernis over de rigide, wettelijk bepaalde structuren, en de wens de wetenschappelijke staf en de studenten inspraak te verzekeren, leidde ertoe dat het bestuur van de subfaculteit de oude structuren op de helling wilde zetten. Dat plan bereikte de studenten waarna bovenstaande brief werd gestuurd.

Die brief was onderdeel van een strategie op lange termijn, die tevoren grondig was doordacht. Volgens de initiatiefnemers moet een faculteitsactie aan de volgende minimale voorwaarden voldoen:

1. De actie moest aansluiten bij de directe werksituatie van de student, d.w.z. de relatie met de situatie op de eigen faculteit moet voor ieder duidelijk zijn. Bovendien moet de noodzaak van verandering zichtbaar gemaakt worden, door het aantonen van de mogelijkheid van verandering.

2. Er moet een duidelijk actieprogramma zijn, dat aangepast is aan het specifieke terrein en voorziet in een aantal opeenvolgende fasen; het moet toewerken naar een doel op korte termijn (wezenlijke veranderingen binnen de eigen faculteit of subfaculteit) en vervolgens naar een doel op langere termijn (fundamentele veranderingen binnen de universiteit en dan ook binnen de maatschappij).

Essentieel bij een dergelijke strategie is, dat de actie permanent is, zodat de eenmaal geactiveerde en gemotiveerde mensen worden opgevangen en geïntegreerd in de volgende fase van de actie.

3. Binnen de actie geldt ten aanzien van alle beslissingen een principiële gelijkheid van alle betrokkenen. Dit betekent dat de actie niet gedirigeerd wordt door een kleine groep radicalen en extremisten, maar in principe wordt gedragen door alle belanghebbenden. Hoewel de invloed van de kleine groep op het collectieve leerproces niet mag worden onderschat.

Al in het allereerste begin kon de actiegroep de facultaire studietoelichtingscommissie ervan overtuigen, dat het werk van de studietoelichtingscommissie in de huidige situatie en gezien de te verwachten acties, geen enkele zin meer had. 'De studietoelichtingscommissie was redelijk en ontplofte vrijwillig'.

Het actieplan wat toen door de groep werd ontwikkeld, en dat met vrij grote nauwkeurigheid tot op heden werd uitgevoerd, zag er als volgt uit. De actiegroep vermeldde er zelf nadrukke-

lijk bij dat in elke fase van de actie, het actieplan ter discussie stond; het moest worden gezien als een aan de omstandigheden aan te passen werkschema.

fase 1. Analyse van de huidige structuur: inventarisatie van bestaande taakverdelingen, bevoegdheden, beslissingsprocedures en informatiestromen. In dit stuk folklore wordt nagegaan wie wat te zeggen heeft waarover, waarbij *wie* de vier nu bestaande lagen zijn, te weten hoogleraren, stafleden, studenten en niet-wetenschappelijk personeel, *wat* onderscheiden wordt in beslissen, praten over, en luisteren (dit nog nader te onderscheiden in voor of nadat de beslissing is genomen) en *waarover* inhoudt: onderwijs, onderzoek, personeel, materieel en dienstverlening. Aan de hand van enkele specifieke gevallen wordt dit schema nader gekoncretiseerd. In dit schema, omdat het een karakteristiek wil zijn van de huidige structuur, ontbreken de onderwerpen doelstelling en taak van onderwijs en onderzoek, en de didaktiek. Dit is symptomatic voor het feit dat hiervoor geen systematische belangstelling bestaat in de huidige structuur. Op deze folklore zal een stuk bezinning worden gepleegd, en omissies aangegeven.

fase 2. het in fase 1 verzamelde materiaal wordt in de vorm van een informatiemap aan iedereen uit de nu bestaande lagen toegezonden, samen met de verslagen van tot dan toe gehouden aktievergaderingen. Het gaat hier om zo'n 800 mensen; het materiaal, papier en enveloppen, was afkomstig van de sub-fakulteit (sinds februari '69 maken curatoren in Groningen hier bezwaar tegen).

fase 3. dit is de motivatie fase, deze is erg belangrijk voor het verdere verloop van de aktie; alle belanghebbenden moeten worden bereikt en gestimuleerd tot meedoen aan de diskussies. Dit gebeurt door de mensen op te zoeken (kollegediskussies, in werkgroepen, in kamers van de administratie etc.). Tegelijkertijd wordt de databank geopend (een omschrijving hiervan volgt), een verzameling van dokumentatiemateriaal, waarbij essentieel is dat een ieder dezelfde kans heeft op toegang tot

dezelfde informatie.

fase 4. het houden van een onzeker aantal massavergaderingen, met als doel een afronding van de eerste diskussies en de voorbereiding en vorming van werkgroepen.

fase 5. het van start gaan van werkgroepen, die de opdracht hebben te komen tot konkrete alternatieve vormen en modellen ten aanzien van onderwijs, onderzoek en beheer (zowel organisatorisch als inhoudelijk).

tussenfase algemene discussie over en het indienen van amendementen op de voorstellen van de werkgroepen, die zijn gebundeld in een kongresboek, samen met de amendementen, aan iedereen.

fase 6. het houden van een groot kongres, waarop alle betrokkenen geacht worden aanwezig te zijn. De al dan niet geamendeerde voorstellen worden aan het kongres ter stemming (one man one vote) voorgelegd. Ook heeft het kongres tot taak een systematiek geplande overgang van de oude naar de nieuwe structuur vast te stellen. Natuurlijk is dit niet het einde van de actie, maar het begin van een nieuwe, die dan ook de gehele fakulteit en later meerdere fakulteiten zal moeten omvatten. Het kongres neemt bindende beslissingen over doel en inhoud van de studie. Het heeft hogere macht dan het fakulteitsbestuur.

Op het moment waarop wij dit schrijven (febr. '69) zijn de fasen 1 t/m 5 doorlopen en is fase 6 in voorbereiding. In de beschrijving van de actiefasen wordt melding gemaakt van een zg. 'databank'.

Deze databank is een grote kamer in het psychologisch instituut, een voormalige expositieruimte, waar de actiegroep een uitgebreide reeks boeken, essays en artikelen over onderwijs en universiteit heeft neergelegd. Het materiaal wordt niet uitgeleend, maar kan ter plaatse bestudeerd worden. De betekenis van deze databank is, volgens de actiegroep, enorm geweest.

Zij is het centrum van de actie geworden. Er werd gediscussieerd, geïnformeerd, gestudeerd, er werden vergaderingen van actiegroepen en werkgroepen gehouden. Gedurende twee weken in oktober, in de tijd van de motivatiefase (fase 3) zijn op uitgebreide schaal colleges verstoord, door er binnen te vallen met een groep activisten en een discussie te beginnen over het hoe en waarom van de actie. De Groningers schrijven er zelf dit over:

‘Het opzienbarende van collegediskussies ligt de laatste tijd overduidelijk in hun ordeverstorende karakter en ze zijn dan ook veelal als rellen terug te vinden in de persberichten. Nog opzienbarer, hoewel niet zo aantrekkelijk voor de pers, was de gang van zaken in Groningen, waar zich geen rellen voordeden, maar integendeel zinvol werd gediskussieerd. Dit kwam voornamelijk doordat een sfeer was ontstaan waarin de studenten wel eens wilden weten wat nu de bedoeling van de aktiegroep was.’

Het is evident dat een dergelijk resultaat alleen maar mogelijk is met docenten die niet onmiddellijk de politie bellen of de activisten gaan beschuldigen van ‘terreur’ of ‘fascistisch optreden’.

Op de motivatiefase volgde een massavergadering, waar meer dan de helft van alle betrokkenen bij de subfaculteit aanwezig was (de subfaculteit psychologie in Groningen omvat 800 mensen). Er waren veel hoogleraren, stafleden en ook technisch en administratief personeel van het instituut. Praktisch unaniem (3 stemmen tegen, waaronder 1 hoogleraar) werd toen als principe voor verdere actie vastgelegd:

‘De wil tot verandering van de universiteit impliceert de wil tot verandering van de maatschappij, bijgevolg moet vernieuwing van de universiteit samengaan met fundamentele maatschappijkritiek.’

Uit en tijdens deze massavergadering werden ter plaatse een tiental werkgroepen gevormd, die het aanvaarde principe verder zouden analyseren en toepassen op de subfaculteit zelf.

Deze werkgroepen omvatten een honderdtal mensen. In de daaropvolgende maanden zijn sommige werkgroepen wel een beetje in elkaar gezakt, mede onder de invloed van de decembermaand en de kerstvacantie. In hoeverre de werkgroepen nadien weer actief zijn geworden is me niet bekend. Een uiteindelijke beoordeling van het 'Groningse model' kan pas over een paar maanden gegeven worden. Door de Groningers zelf.

Het moet duidelijk zijn dat de Groningse psychologen in nogal unieke omstandigheden hebben gewerkt. De botsing met de autoriteit in de faculteit kon uitblijven omdat er van de kant van de staf een welwillende en afwachtende houding ten aanzien van de actiegroep bestond.

Er bestond en bestaat, zeker bij sommige stafleden, de bedoeling de vernieuwingsbeweging zo veel mogelijk in eigen straat te manipuleren. Zo zette een van de docenten zichzelf nogal te kijk, toen hij zei dat hij best wel met de activisten op één tandem wilde zitten, maar dan mochten zij trappen en dan zou hij wel sturen. Zo'n uitspraak is geen reden om de Groningse actie af te schrijven. Het is tenslotte de vraag of die docent inderdaad het stuur in handen kan krijgen, maar het kweekt wel enige reserve ten aanzien van althans sommige stafleden.

Waar in andere faculteiten het instituut bezet moet worden om er discussies en vergaderingen te kunnen organiseren, kregen de Groningers hun databank als permanent actiecentrum *in* het instituut cadeau. In feite een partiële bezetting van het instituut zonder de botsingen en conflicten met politie en universitaire overheid, die anders bij faculteitsbezettingen plegen voor te komen. Over de houding van docenten ten aanzien van interrupties van colleges, is in het voorafgaande reeds geschreven. De Groningers hebben tot nu toe in een nogal uitzonderlijke situatie kunnen werken. Zij konden conflicten omzeilen, die in andere faculteiten zo goed als zeker niet te omzeilen zijn. De Groningse psychologen hoefden hun instituut niet te bezetten,

aangezien de strijd om de politieke macht in het instituut voorlopig zonder veel moeite in hun voordeel was beslecht. In andere instituten zal de weg naar politisering bepaald niet zo eenvoudig verlopen. De bezetting van het instituut, met alle emotionele gevolgen van dien, en met als belangrijkste gevaar dat een deel van de eigen studenten de sprong niet meer meemaakt en thuis zal blijven, is ondanks voornoemde en andere gevaren, in sommige faculteiten uiteindelijk de enige weg naar een bewustwordingsproces van de studenten. Absolute voorwaarde is dan wel dat de reden voor de bezetting, ontleend aan een actuele gebeurtenis, zo evident en vanzelfsprekend is, zo goed te verduidelijken is, dat een optimale kans bestaat dat de meerderheid van de studenten in de faculteit en liefst ook een deel van de staf, de bezetting zullen steunen. Bij de plannen tot bezetting van het Amsterdamse Maagdenhuis, eind februari '69, was aan deze voorwaarden niet voldaan. De bedoeling van de bezetting is niet in de eerste plaats rode vlaggen op het dak te zetten en prenten van Guevara aan de muur te hangen, maar in de eigen werksituatie de blinde produktie van vakidioten te doorbreken, en de dag en de nacht te besteden aan discussies en acties in het kader van de vraag naar de doelstelling van de studie, de werkwijze van het instituut, de relatie wetenschap-maatschappij. De conflicten met de universitaire bureaucratie en de gemeentelijke overheid, vanwege de bezetting van het instituut, zijn het in de dagelijkse praktijk aangedragen materiaal voor het bewustwordingsproces van de in normale situaties verholde werkwijze van de economische en politieke machtsstructuur in onze maatschappij. Een goed uitgevoerde instituutsbezetting is een onvoorstelbaar instructief, groot sociologisch practicum.

Bovendien is het een leerschool in directe democratie, althans dat moet het zijn. Alle ruimten in het instituut, de collegezalen etc. worden gebruikt voor doeleinden die door de periodiek te houden massavergadering worden bepaald. De student die gewend was de lift van de hoogleraren niet te gebruiken, omdat

dat verboden was, die in het instituut altijd object was van het leerproces, die er kwam om colleges te volgen en examens en tentamens te doen, maar voor wie het instituut nooit zijn eigen ruimte is geweest, kan er nu rondlopen als in eigen huis. Samen met anderen wordt gediscussieerd over vragen die opheldering moeten verschaffen over de irrationaliteit van het studieprogramma dat hen is opgelegd, over de onduidelijkheid in de doelstellingen van het wetenschapsbedrijf en de doelstellingen van zijn studie. De universiteit wordt geanalyseerd in zijn relatie met de maatschappij, het grootbedrijf, de gewone mensen, de staat. De actieve verdediging van de aldus verworven politieke vrijheid en volwassenheid binnen het instituut, tegen dwangmaatregelen van universitaire of gemeentelijke overheid die de bezetting willen opheffen en het 'normale' productieproces van vakidioten weer in werking willen stellen, zal deze studenten een collectief leerproces laten doormaken, waaruit zij gepolitiseerd en totaal veranderd tevoorschijn zullen komen. Ook al zullen wellicht na enige tijd formeel weer de oude gezagsverhoudingen op het instituut 'hersteld' zijn, een dergelijk instituut zal voorlopig niet meer op de oude voet voort kunnen draaien en de leersituatie zal daar fundamenteel zijn veranderd. Hetgeen niet betekent dat de periode na zo'n instituutsbezetting niet een actieve verdediging en uitbreiding vergt van de door de actie verworven politieke vrijheid.

In het voorafgaande is in nogal onkritische bewoordingen de praktijk en de uitwerking van de instituutsbezetting beschreven. Het blijft natuurlijk een groot probleem de werkelijke gang van zaken met dit ideaalbeeld in overeenstemming te brengen.

Er zijn vele voorbeelden (Frankfurt, Brussel, Rome in de zomer van '68) waar de instituutsbezetting, voornamelijk geïnspireerd op de mei-revolte in Frankrijk, op een fiasco is uitgelopen. De belangrijkste oorzaak van de mislukking was, dat een

te klein aantal studenten actief aan de omvorming van het instituut deelnam, of er zich in een later stadium bij aansloot. De bezetting zelf hoeft niet door een meerderheid van de studenten in de faculteit te worden uitgevoerd, integendeel. De eerste stap wordt doorgaans gezet door een kleine actieve minderheid, de actiegroep met een flink aantal anderen. Maar wanneer die bezetting niet onmiddellijk door de anderen gesteund wordt, hetgeen tot voorwaarde heeft dat het begrepen wordt, dat de aanleiding duidelijk is, en wanneer daarna de actieve participatie van de meerderheid in de faculteit niet gegarandeerd wordt, de discussies verlopen en de studenten wegblijven, dan kan men beter de bezetting van het instituut opgeven, zo het al niet veel beter geweest was er maar helemaal niet aan te beginnen.

In geval van een op een fiasco uitlopende instituutsbezetting, is het noodzakelijk een intensieve voorlichtingscampagne met pamfletten, kranten en brochures op het instituut te voeren, aangezien zeer duidelijk moet worden uiteengezet waarom de actiegroep tot de bezetting is overgegaan en waarom ze ermee is opgehouden. Anders ontstaat een situatie waarin voor lange tijd de 'mislukte' actie als een rem zal werken op elk nieuw initiatief.

Er werd in het kader van de instituutsbezetting en ook bij de beschrijving van het Groningse actiemodel gesproken over de massavergadering, een van de vele instrumenten van de studentenoppositie.

Ervaringen tijdens de actie tegen het plan-Maris en ook bij acties daarna, hebben geleerd dat er vaak nogal wat massavergaderingen de mist ingaan. Ze dreigen soms te ontaarden in een oeverloos gepraat over details, worden vaak gesteriliseerd door abstracte structuurdebatten en hebben ook vaak als eigenschap dat maar een paar mensen aan het woord komen en de meesten passief zitten te luisteren. De massavergadering

binnen het instituut, of bij een algemene, niet instituut-gebonden actie, in centrale universiteitsgebouwen als bijvoorbeeld de aula, hoeft niet noodzakelijkerwijs te mislukken. Er zijn een aantal technische en politieke voorwaarden waaraan voldaan moet zijn, wil zo'n vergadering zinvol kunnen verlopen. Belangrijkste politieke voorwaarde is dat de organisatoren en ook de participanten inzien dat de massavergadering autonoom is, dat wil zeggen bevoegd is beslissingen te nemen en stemmingen te houden.

Die beslissingen bewegen zich op het vlak van de be- of veroordeling van actuele gebeurtenissen, de instemming met of afkeuring van politieke analyses en conclusies uit actuele gebeurtenissen en houden zich bezig met de vraag wat er verder gedaan moet worden. Deze vergaderingen hebben een opiniërende en oriënterende functie uitsluitend voor diegenen die eraan deelgenomen hebben. Noodzakelijk is dat zo'n vergadering zo goed mogelijk wordt voorbereid, ook al is dat soms erg moeilijk, wanneer een snel oploeiend conflict vereist dat direct een dergelijke vergadering belegd wordt. De massavergadering is volstrekt openbaar. Iedereen moet er in principe aan deel kunnen nemen, ook eventueel niet-studenten, wanneer zij daar belangstelling voor hebben. De reden waarom ook niet-studenten aan de discussies moeten kunnen deelnemen, moet worden afgeleid uit een totaal andere opvatting over doel en functie van de universiteit dan de thans geldende. Wij wensen de universiteit niet te zien als een elite-instelling, als een hoog boven het volk verheven centrum van voor buitenstaanders onbegrijpelijke en oncontroleerbare wetenschap.

De universiteit moet openstaan voor iedereen. Juist arbeiders en arbeiderskinderen, die thans op uiterst ondemocratische manier gehinderd worden in hun ontwikkelingskansen, moeten nu al aan onze discussies kunnen komen deelnemen. Het geeft de facultaire discussies een veel breder maatschappelijk perspectief. Iedereen die een collegekaart zou willen hebben, moet hem kunnen krijgen. Als de universitaire bureaucraten de col-

legekaarten al te streng gaan controleren, is het trouwens een kleine moeite tienduizenden goedgelijkende nagedrukte collegekaarten op straat uit te gaan delen.

De massavergadering is daarentegen niet de plaats, en dat is de vergissing die in het verleden gemaakt is, waar het mogelijk is een diepgaande activering, motivering en politisering van de studenten te bewerkstelligen. Die motivering moet er voordien al zijn en verdergaande politisering is alleen mogelijk wanneer na of tijdens de massavergadering in kleinere werkgroepen wordt gediscussieerd en acties worden voorbereid.

De massavergadering is een moment in een brede actie, en wel de democratische controle op die actie, maar kan nooit op zichzelf de start of continuïteit van een facultaire actie garanderen. Pas wanneer de massavergadering onderdeel vormt van een strategisch plan op lange termijn, met daarin ingebouwd de discussies in kleinere werkgroepen, is zij onmisbaar en zinvol.

De werkgroepen die vanuit een slecht voorbereide massavergadering ontstaan, zitten doorgaans opgescheept met slecht geformuleerde en onvoldoende doordachte opdrachten. Gevolg is dan, dat zo'n werkgroep uit elkaar valt en na een paar vergaderingen niet meer functioneert. Het is bijgevolg duidelijk dat zo'n werkgroep pas goed aan de slag kan als elke deelnemer aan die groep nuchter en rationaal overtuigd is van de zin en de betekenis van de doelstelling van de werkgroep. Dit is alleen mogelijk als de massavergadering tot heldere analyses en conclusies is gekomen, analyses en conclusies, die niet door een paar mensen in een langdurige monoloog zijn geformuleerd maar vanuit de discussie naar voren zijn gekomen.

De beste methode om het systeem van werkgroepen, dat uit de massavergadering ontstaan is, degelijk en gecoördineerd werk

tot stand te doen brengen is, deze werkgroepen van tijd tot tijd in gecombineerde vergadering bijeen te roepen, zodat de grote lijn van de actie in de afzonderlijke werkgroepen aanwezig blijft.

De terugkeer van de werkgroepen en hun resultaten naar de massavergadering moet zo snel mogelijk gemaakt worden, maar afhankelijk van het tempo en het thema van actie zal dat in het ene geval dezelfde dag en in het andere geval een paar weken later zijn. Te weinig massavergaderingen isoleren de actiegroep.

De collegestaking is weer een andere methode van politisering en organisatie van het studentenprotest. De massavergadering van de studenten in de medische faculteit kan bijvoorbeeld besluiten tot een collegestaking als protest tegen de dreiging tot doorvoering van een beperking van het aantal eerstejaars. De collegestaking die ertoe leidt dat de studenten in meerderheid eens fijn een dagje thuis blijven, uitslapen en daarna bijvoorbeeld hun pick-up gaan repareren, heeft, althans voor de actie, weinig zin. Zo'n dag verschilt niet veel van koninginndag of zondag en heeft niet tot gevolg dat de faculteitsleiding of de regering, als gevolg van die staking, geconfronteerd worden met een grote groep studenten die gemotiveerd zijn met een scherp geformuleerde politieke wil.

Een collegestaking moet een actieve staking zijn, hetgeen wil zeggen dat zo'n stakingsperiode dusdanig is georganiseerd dat de studenten bereid zijn naar hun faculteitsgebouwen te komen. Niet om college te lopen, maar om deel te nemen aan politieke discussies, aan werk in actiegroepen, of aan voorlichtingswerk buiten de faculteit, in andere faculteiten, of buiten de universiteit, in de stad. Bijvoorbeeld door de verspreiding van pamfletten, met informatie over de aanleiding tot de staking, met uitnodigingen aan stadsbewoners tot deelname aan de discussies en aan de voorbereidingen van verdere acties in

de faculteitsgebouwen. De beslissing tot een collegestaking kan nooit genomen worden door een actiegroep van een tiental mensen. Zo'n actiegroep kan hooguit het plan hebben zo'n staking ter discussie te stellen. De uiteindelijke beslissing tot een collegestaking binnen een faculteit, kan uitsluitend genomen worden door de massavergadering in zo'n faculteit, waar toch minimaal de helft van de studenten en eventueel stafleden bij aanwezig moet zijn.

Een universitaire staking, een staking in meerdere faculteiten, kan niet van bovenaf, vanuit de grondraad gedicteerd worden. Zo'n algemene staking is pas mogelijk wanneer, weliswaar na voorbereiding en uitwerking van het initiatief in facultaire actiegroepen, vanuit een aantal facultaire massavergaderingen de beslissing daartoe genomen wordt. Tot een staking wordt besloten per college, per practicum, per instituut. Bovendien moet, zoals gezegd, zo'n staking leiden tot actieve deelname van de meerderheid der studenten. Een stakingsdag is weliswaar een vrije dag, maar een dag waarop in elk geval de mensen niet individueel thuis blijven zitten, maar naar de universiteit toekomen om te werken, ook al is het helemaal geen slecht idee, ergens in het instituut ook nog een beatband of een draaiorgel te hebben.

Een algemene universitaire collegestaking, of facultaire collegestaking, is niet de enige vorm waarin het stakingswapen als middel tot het afdwingen van eisen en als middel tot politisering van de studenten kan worden gebruikt. Met name in de beginfase van de politisering van een faculteit, is het meer voor de hand liggend dat het conflict zich concentreert rond een autoritaire hoogleraar of een hoogleraar die niet expliciet gemaakte politieke dogma's in zijn collegestof doet. Voorbeelden daarvan waren prof. Den Hollander te Amsterdam en de hoogleraren Hooykaas uit Utrecht en Van Riessen aan de Vrije Universiteit.

De gang van zaken in dergelijke situaties is doorgaans dat in eerste instantie door de facultaire actiegroep een aantal goed voorbereide vragen bij interruptie tijdens het college worden gesteld. Wanneer de hoogleraar op deze vragen ingaat en er bijgevolg een grondige discussie ontstaat, waarin zich een aantal duidelijke standpunten en voorstellen uitkristalliseren, is het over het algemeen zeer waarschijnlijk dat de collegezaal, die dan de vorm en de inhoud van een massavergadering krijgt, over deze standpunten en voorstellen gaat stemmen.

Het is echter ook goed mogelijk dat de hoogleraar, vooral de autoritaire hoogleraar, de discussie niet wenst. Dat hij de studenten die vanuit de zaal vragen stellen de mond wil snoeren, hen bedreigt met represailles op hun verdere studieverloop (Den Hollander). In een dergelijke situatie is een rationele discussie van gelijkwaardigen niet meer mogelijk en zijn er eigenlijk nog maar twee uitwegen: of de hoogleraar verlaat de zaal, of hij doet dat niet. Als de hoogleraar blijft, maar de discussie onmogelijk maakt, ligt het voor de hand dat de studenten de zaal verlaten. Het voorstel de zaal te verlaten, kan alleen dan gedaan worden, als de actiegroep er zo goed als zeker van is, dat de overgrote meerderheid van de aanwezigen bereid is zich bij deze daad van protest aan te sluiten. De actiegroep moet de week daarop bij hetzelfde college weer met stencils en uitgewerkte voorstellen aanwezig zijn. Wanneer een hoogleraar consequent elke discussie weigert en in de collegezaal blijft, kan een collegeboycot worden overwogen. De actiegroep, die tijdens de actie volstrekt openbaar vergadert en openlijk toegankelijk is voor elke student, moet in dat geval zo snel mogelijk zijn eisen bij het faculteitsbestuur bekend maken. Hetgeen niet betekenen mag dat er passief wordt gewacht op antwoord van dat faculteitsbestuur. Het conflict in een bepaald college, kan inhoudelijk wellicht op meerdere colleges van de faculteit van toepassing zijn. Zodat een veralgemening van dit conflict bin-

nen de faculteit tot de mogelijkheden behoort.

Vergelijkbare procedures van discussie, interruptie, boycot, agitatie en eventueel staking, zijn toepasbaar binnen practica en andere leersituaties. Ook binnen die leersituaties, die sinds kort zijn ontwikkeld onder de naam 'projectonderwijs', maar waarbij de machtsverhoudingen in wezen nog even autoritair gestructureerd blijven als in het verleden.

Het projectonderwijs, destijds vanuit de Kritiese Universiteit in Nijmegen gelanceerd als alternatief voor de huidige autoritaire leersituatie, blijkt in vele faculteiten en ook op niet-universitaire onderwijsinstellingen de toverformule voor de vernieuwing te zijn. Daarbij blijken formules voor 'projectonderwijs' te zijn ontwikkeld die wel heel ver afstaan van het oorspronkelijke concept. Elementair, afgezien van andere principes, is wel dat het project door de studenten zélf geformuleerd en uitgewerkt wordt. Daar waar de projectopdrachten van bovenaf gedicteerd worden, is geen sprake meer van projectonderwijs. Bovendien is een handhaving van de beoordeling door de hoogleraar, volstrekt in strijd met het Nijmeegse concept van projectonderwijs.

De ervaringen in de studentenacties uit de laatste jaren, laten een groot scala van nieuwe methoden van actie zien. Het is onmogelijk en ook onjuist deze ervaringen te presenteren, in de vorm van een kookboek met recepten. Want de verschillende vormen van actie zijn specifiek voor de situatie waarin ze zijn ontstaan, en het zou rampzalig zijn, wanneer de voorafgaande onvolledige beschrijving als zo'n kookboek werd gezien. Hoewel een in kaart brengen en documenteren van al die verschillende acties heel nuttig en instructief is, zal elke nieuwe actie geconfronteerd worden met de specifieke omstandigheden van dat moment. Hetgeen een grote mate van eigen creativiteit en eigen taxatie van mogelijkheden door de actieve studenten zal vereisen. De kritische recensie in een studentenblad van de in-

houd en vorm van een college van een bepaalde docent, de methode van de enquête onder de studenten met de vraag naar hun oordeel over inhoud en vorm van een college, de megafoontochten langs instituten, de stiptheidsactie in overvolle faculteiten om het ruimtegebrek en de verstopping van colleges en practica extra te accentueren doordat de studenten alles doen wat eigenlijk volgens het collegerooster van hen verwacht wordt; het zijn allemaal actiemogelijkheden die in het verleden met meer of minder succes zijn toegepast.

Het is niet te zeggen waar en wanneer dergelijke methoden optimaal toegepast kunnen worden. Het zijn de actiegroepen in overleg met de studenten zélf, die uiteindelijk zullen moeten bepalen wat in hun situatie het beste antwoord is op de ontevredenheid die zich in hun faculteit manifesteert en die zich formuleert in een aantal eisen en standpunten. De weg waarlangs deze eisen en standpunten waargemaakt kunnen worden en de successen die in de actie geboekt moeten worden; ze zijn niet in recepten vast te leggen.

Wij wilden dit overzicht van het instrumentarium tot politisering van de universiteit niet afsluiten, zonder in te gaan op het omstreden onderwerp van de 'exemplarische actie'. Een methode die door sommigen beschouwd wordt als een van de symptomen van de linkse ziekte in de studentenbeweging. En door anderen wordt gepropageerd als het middel bij uitstek in een door apathie of schijnconcessies gedepolitiseerde situatie. Bezwaar tegen een abstracte verhandeling over het middel van de exemplarische actie, een bezwaar overigens, dat eigenlijk voor het grootste deel van dit hoofdstuk geldt, is dat hier geschreven wordt over actie-tactieken, middelen, los van de elders beschreven doelstellingen. Dat kan eigenlijk niet. Want het zijn de doelstellingen, de concrete eisen, die vanuit een specifieke situatie bepalen welke strategie gevolgd moet worden. Een goed doordachte actie moet beginnen met de explicitering

van de vraag: waarom? Het antwoord op deze vraag leidt tot de formulering van de concrete eisen. Pas in tweede instantie: hoe? Waarmee antwoord wordt gegeven op de vraag naar de te volgen tactiek. Vervolgens de vraag: wanneer? En om het schema compleet te maken: door wie? Tenslotte: wat dan? Waarom? Hoe? Wanneer? Door wie? Wat dan? Een goed bruikbaar, vereenvoudigd schema voor de planning van acties.

Los van de specifieke situatie kan in elk geval als algemene doelstelling de politieke bewustwording van zo veel mogelijk studenten gesteld worden. Verder de ontwikkeling van het inzicht onder zo veel mogelijk studenten, dat door gezamenlijke actie hun leef- en werksituatie in hun voordeel veranderbaar is.

In beide genoemde algemene criteria komt de term 'zo veel mogelijk studenten' voor. Precies dat is het probleem bij de exemplarische actie. Want het komt vaak voor dat de exemplarische actie, doorgaans de actie van een kleine groep, wordt voorgesteld in situaties waar de actiegroep in een isolement zit ten opzichte van een apathische, door voorafgaande acties gedemoraliseerde meerderheid. Het is ongetwijfeld een vervelende ervaring voor een actiegroep, die zelf glashelder overtuigd is van de noodzaak front te maken tegen een facultaire- of overheidsmaatregel, te ontdekken dat weinig studenten op dat moment geïnteresseerd zijn en bereid zijn mee te doen. Bij een slordige, weinig zelf-kritische analyse van zo'n situatie wil het wel eens voorkomen dat de activisten de schuld voor die apathie schuiven op de schouders van de studenten. Het zijn dan niet de activisten, maar de studenten die als 'te stom' worden beoordeeld om te begrijpen wat er aan de hand is. Een dergelijke beoordeling draagt de kiemen van elitair denken van activisten in zich. En dat moet radicaal worden uitgeroeid. De studenten, net zo goed als de arbeiders, zijn nooit te stom om te begrijpen wat er aan de hand is. Het is een goede stelregel

ervan uit te gaan dat zij, vanuit zichzelf redenerend, precies weten wat de moeite van hun actieve steun waard is en wat niet.

De fout ligt bij de actiegroep en moet door grondige analyse en zelfkritiek aan het daglicht worden gebracht. Een exemplarische actie die wordt doorgevoerd vanuit de gedachte dat de massa toch te stom is om te begrijpen wat er aan de hand is, zal zonder enige twijfel het isolement van de activisten vertienvoudigen.

Er zijn in het recente verleden een aantal exemplarische acties uitgevoerd die wellicht kunnen verduidelijken wat we bedoelen.

In de zomer van 1968 was al ruim twee maanden lang actie ondernomen tegen het rapport van de commissie-Maris en tegen het autoritaire bestuursmodel dat deze commissie voorstelde voor de universiteiten en hogescholen.

Aan de universiteiten en hogescholen was in die tijd in vele massale vergaderingen intensief gediscussieerd over dit rapport, er was veel over geschreven in de pers, er waren vele pamfletten, stencils en affiches verspreid. Bijna iedereen wist waar het om ging. Het waarom van de actie-Maris was velen zeer duidelijk.

Juist in die tijd zou de Academische Raad, een adviescollege van de minister van Onderwijs, over dit rapport-Maris vergaderen. Zij zou moeten beslissen over het advies dat over dit rapport aan de minister zou worden uitgebracht.

De activisten besloten met een kleine groep van 20 à 30 studenten de vergaderzaal, vlak voor het begin van de vergadering te bezetten, met de eis aan de vergadering te mogen deelnemen. Dat dit met een kleine groep moest worden voorbereid was duidelijk. Anders zou het plan zijn uitgelekt en zou het onmogelijk zijn geweest de vergaderzaal binnen te komen, vanwege een politiekordon op de stoep. De bezetting van de vergader-

zaal verliep volgens plan. De Academische Raad weigerde met de studenten te vergaderen, maar gooide het rapport-Maris wél in de vuilnisbak. Voor studenten en niet-studenten die op de hoogte waren van de inhoud van het plan-Maris, was de bezetting van de vergaderzaal een logische consequentie van de gehele actie. De meesten begrepen waarom, en stonden er sympathiserend tegenover.

De exemplarische actie van de kleine groep was de uitdrukking van een gevoel dat bij de meerderheid leeft: het rapport-Maris moet van tafel. Juridische argumenten over de legitimiteit van het binnendringen in de vergaderzaal werden zelfs door tegenstanders van die actie nauwelijks geuit.

De bezetting van het Mexicaanse consulaat door een twintigtal studenten, nadat in Mexico-stad vlak voor de Olympische Spelen 1968 tweehonderd weerloze demonstranten door de oproerpolitie waren neergeschoten, kon niet steunen op een langdurige informatie vooraf. De opstand in Mexico was weliswaar al enige tijd gaande, maar de consulaatbezetting werd uitgevoerd op de dag nadat de voorpagina's van de kranten melding hadden gemaakt van de moordpartij. Toch kon de consulaatbezetting rekenen op een duidelijk inzicht bij studenten en niet-studenten in het waarom van de actie. Want het voorpaginanieuws over de moord in Mexico-stad had velen geschokt. Deze exemplarische actie, die uiteraard door een kleine groep moest worden voorbereid, omdat het anders niet mogelijk was geweest het consulaat binnen te komen, was de vormgeving aan een gevoel van verontwaardiging bij velen. Velen waren het met die actie eens, hebben er zich mee geïdentificeerd. Hetgeen bleek uit de duizenden demonstranten die op de been kwamen, toen de twintig consulaatbezitters voor de rechter moesten komen.

Wat is het meest karakteristieke van de exemplarische actie? Is het 't feit dat hij door een kleine groep wordt uitgevoerd? Wij dachten van niet. De strijd van het Vietnamese volk tegen de Amerikaanse agressie wordt zeker niet door een kleine groep gestreden, maar is een zeer duidelijk voorbeeld van een exemplarische actie. Exemplarisch omdat het de weerlegging is van de sceptische opvatting dat een klein, onderontwikkeld land niet op zou kunnen tegen de economische en militaire overmacht van het Amerikaanse imperialisme. De strijd van het Vietnamese Bevrijdingsfonds is exemplarisch in die zin, dat het vrijheidsstrijders en revolutionairen in andere landen van de Derde Wereld stimuleert en nieuwe moed geeft.

Karakteristiek voor de exemplarische actie is dat hij de perken te buiten gaat. Niet juridische perken, want die zijn niet zo belangrijk. De exemplarische actie die een windmolengevecht met de justitie zoekt, zal ontdekken dat de rechter en de officier van justitie een scherp oog hebben voor de mate van politiek isolement of politieke massa-aanhang van 'oproerige elementen'. De wet is wat dat betreft van elastiek.

De bezetters van het Mexicaanse consulaat werden veroordeeld tot vijfenzeventig gulden boete, een week voorwaardelijk, en een proeftijd van drie jaar. De protestacties van duizenden studenten die daarop volgden, leidden ertoe dat de bezetters van het Indonesische consulaat (tegen doodvonnissen in Indonesië) slechts twintig gulden boete kregen.

Het zijn niet de juridische grenzen, de wetten, die bij een exemplarische actie bewust overschreden moeten worden. Ook al zal dat wel eens gebeuren. Het is in elk geval niet de doelstelling van een exemplarische actie.

Wat bij de exemplarische actie doorbroken moet worden zijn de door demoralisering en scepticisme ontwikkelde vooroordelen over bestaande machtsverhoudingen. Vooroordelen die leven in de hoofden van de mensen. Het zijn de beperkingen in het bewustzijn van de massa, die door de exemplarische actie opzij worden geschoven.

De exemplarische actie moet bewijzen dat mogelijk is, wat door velen voor onmogelijk wordt gehouden. Zo'n actie kan apathie en berusting doorbreken. De februaristaking is een exemplarische actie geweest. Hij maakte duidelijk dat verzet tegen de bezetter mogelijk was. Kon daardoor dat verzet stimuleren en vergroten. Vanuit deze definitie van een exemplarische actie is het duidelijk, dat ook stakingen, demonstraties tegen een demonstratieverbod in, een guerrilla-strijd, maar evenzeer het in debat treden tijdens college met een autoritaire hoogleraar, onder deze categorie gerekend kunnen worden.

De geslaagde exemplarische actie leidt tot een bewustzijnsverruiming onder actieve deelnemers en sceptische toeschouwers. Hij maakt duidelijk dat mogelijk is, wat door vooroordeel en desillusie voor onmogelijk werd gehouden.

Wat te doen?

Conflicten in onderwijsinstellingen zijn langzamerhand dagelijks nieuws geworden. Universitaire opstanden, zoals die plaats gevonden hebben in Frankrijk en Italië, vormen een exponent van een fundamentele onvrede, die onmiskenbaar in de onderwijssector in geheel West-Europa en ook in de Verenigde Staten en Japan aanwezig is. De academie voor industriële vormgeving in Eindhoven ging in de zomer van 1968 voor ruim een maand in staking. Hetzelfde gebeurde enkele maanden later in Utrecht, in de academie voor expressie. Botsingen met autoritaire hoogleraren en leraren komen pas in het nieuws als dat uitloopt op een staking, zoals bij de subfaculteit Nederlands in Groningen, of op ziekteverlof van de betrokken hoogleraar, zoals bij prof. Den Hollander aan de Universiteit van Amsterdam. Tijdelijke bezettingen van universitaire gebouwen, zoals in Tilburg, Nijmegen, Amsterdam en Utrecht, wekken nauwelijks meer verbazing. De oprichting van de scholieren belangen organisatie (SBO) en de congressen van middelbare scholieren, de ontwikkeling van vormen van samenwerking tussen actiegroepen in uiteenlopende onderwijsinstututen ook buiten de universiteiten en hogescholen, het zijn de symptomen van een verschijnsel, dat niet meer afgedaan kan worden als toevallig incident. Bij het schrijven van deze regels deelt de confectierobot van de televisie, de nieuwslezer, ons mee, dat president Nixon zich zorgen maakt over 'het einde der beschaving'. Dit in verband met de onrust aan de Amerikaanse universiteiten. Nixon heeft de Amerikaanse rectores magnifici verzocht collegeverstoorders van de universiteiten te

verwijderen. Maar wat is een verstoorder van rust en orde in de collegezalen? Hij die lastige vragen stelt? Hij die de politieke vooroordelen van zijn hoogleraar aan de orde stelt? Hij die de autoritaire pedagogische verhoudingen wil doorbreken? De student die weigert zijn mond te houden als een docent zijn macht misbruikt door discussies zonder verdere uitleg af te kappen? De studenten die een universitair gebouw bezetten, bijvoorbeeld uit protest tegen de verwijdering van een 'orde-verstoorder' van de universiteit?

Het is ongetwijfeld gemakkelijk voor Nixon wanneer de universitaire research als een marionet danst naar de pijpen van bijvoorbeeld zijn Vietnam-politiek.

Maar studenten die zich tegen de politieke dienstplicht van de Amerikaanse universiteiten in de Vietnam oorlog verzetten, zijn geen abstracte 'ordeverstoorders'. Zij zijn de politieke tegenstanders van Nixon. Laat Nixon dan eerlijk zijn en toegeven, dat hij van mening is dat iedere student die actief in verzet komt tegen de officiële Amerikaanse politiek van de universiteit verwijderd moet worden. Dan weten we meteen op welke rust en orde mijnheer Nixon doelt. En dan weten we ook voor welke 'vrijheid' en 'democratie' de Amerikaanse student zijn leven mag geven in Vietnam, Thailand, Laos of waar mijnheer Nixon hen de komende jaren nog meer naar toe zou willen sturen.

De in de voorafgaande pagina's uitgeschreven analyse van de universiteit in opstand is gebaseerd op documentaties en ervaringen aan de Westeuropese en gedeeltelijk ook Amerikaanse universiteiten. De overeenkomstige economische achtergrond heeft zich vertaald in overeenkomstige politieke maatregelen door de overheid. De politieke maatregelen van de overheid zijn beantwoord met sterk op elkaar gelijkende theorieën en praktijken van de radicale studenten. Wij zijn niet geneigd de universitaire opstand in West-Europa op een lijn te stellen met

gebeurtenissen aan de universiteiten van Praag, Warschau of in Joegoslavië. Wie gesprekken voert met revolterende studenten in Oost-Europa, en hun theoretische analyses en programma's bekijkt, komt tot de voorlopige conclusie dat er overeenkomsten maar ook vele verschillen zijn. Trouwens, evenmin als er in West-Europa sprake is van een monolithisch standpunt van de studenten, is in Oost-Europa een eensluidende politieke wil aan de universiteiten constateerbaar. Belangrijk verschil, objectief gezien, is de rol van de staat, hoewel in West-Europa, juist ten aanzien van onderwijs en research de functie van de staat de laatste jaren steeds groter aan het worden is.

De economische basisstructuren in de Oosteuropese landen verschillen fundamenteel van die in West-Europa, hetgeen met name tot uiting komt in de monopolisering van kennis en de monopolisering van de resultaten van de research. In het Westen is het de door onderlinge concurrentieverhoudingen bepaalde marktpolitiek van een grootbedrijf, dat van grote invloed is op de toegepaste research en van daaruit op fundamentele research en onderwijs. Daar waar in Oost-Europa de 'vrije' markt weer is of wordt ingevoerd, ontstaan overigens weer met het Westen vergelijkbare invloeden op research en onderwijs. Ook de militarisering van de wetenschap in Oost en West biedt vergelijkbaar materiaal.

Een van de conclusies die uit de universiteit in opstand in West-Europa zeer nadrukkelijk naar voren is gekomen, betreft de opvatting van wat kennis is. Kennis is geen privé eigendom, mag niet gepatenteerd, gemonopoliseerd en geheim gehouden worden. Kennis is per definitie gemeenschapsbezit, want kennis is het resultaat van teamwork, van interactie tussen denkende en experimenterende mensen die daarbij steunen op reeds door anderen verworven inzichten en vooronderstellingen. Kennis is niet te koop. Wie een academicus in dienst neemt en daarmee meent het alleenbeschikkingsrecht verworven te hebben over hoofd, ideeën en technische vaardigheden van deze

academicus, meent te leven in een wereld waarin macht-door-geld de rechtvaardiging levert voor het huren van slaven. En hij heeft gelijk. Hij leeft in een maatschappij waarin macht door geld de rechtvaardiging is voor het in arbeidscontracten huren van slaven. De academicus in loondienst verschilt daarbij in geen enkel opzicht van de arbeider in loondienst.

Wat van de kennis gezegd is, geldt dan ook evenzeer voor datgene waarvan kennis onderdeel en stimulans is: de produktie. De produktiemiddelen, de universiteiten en fabrieken zijn geen privé eigendom. Produktie mag niet gepatenteerd en gemonopoliseerd worden, want de produktie is het resultaat van teamwork, van de interactie van denkende en werkende mensen, die daarbij steunen op reeds door anderen geproduceerde inzichten en goederen.

Arbeiders, intellectuelen, fabrieken en universiteiten zijn niet te koop. In onze maatschappij zijn ze dat in principe wel. Het is de maatschappelijke realiteit van kennis als koopwaar, van de academicus of arbeider als loonslaaf, van de privé eigendom van de produktiemiddelen, van de particuliere toeëigening van wat door de gemeenschap geproduceerd wordt aan kennis en goederen, gevolg van de op geld en bezit gebaseerde verdeling van de politieke macht, die in de theoretische analyses van de universitaire opstand in West-Europa als belangrijkste schuldige en grootste vijand naar voren komt. De socialisering van de kennis, dat wil zeggen, de vernietiging van patenten, geheimen en monopoliseringen op dat gebied zal de werkers binnen de universiteit bevrijden uit de irrationaliteit van de doelstellingen waarbinnen zij op dit moment werken. De vernietiging van de maatschappelijke realiteit van kennis als koopwaar, de socialisering van de kennis, houdt in dat onderwijs en onderzoek aan de universiteit door de betrokkenen zelf bepaald gaan worden: zelfbeheer. Analooq daaraan, gebaseerd op dezelfde analyse, is de socialisering van alle produktiemiddelen vereist, dus ook van fabrieken en andere arbeidsplaatsen. Want gesocialiseerde

gebeurtenissen aan de universiteiten van Praag, Warschau of in Joegoslavië. Wie gesprekken voert met revolterende studenten in Oost-Europa, en hun theoretische analyses en programma's bekijkt, komt tot de voorlopige conclusie dat er overeenkomsten maar ook vele verschillen zijn. Trouwens, evenmin als er in West-Europa sprake is van een monolithisch standpunt van de studenten, is in Oost-Europa een eensluidende politieke wil aan de universiteiten constateerbaar. Belangrijk verschil, objectief gezien, is de rol van de staat, hoewel in West-Europa, juist ten aanzien van onderwijs en research de functie van de staat de laatste jaren steeds groter aan het worden is.

De economische basisstructuren in de Oosteuropese landen verschillen fundamenteel van die in West-Europa, hetgeen met name tot uiting komt in de monopolisering van kennis en de monopolisering van de resultaten van de research. In het Westen is het de door onderlinge concurrentieverhoudingen bepaalde marktpolitiek van een grootbedrijf, dat van grote invloed is op de toegepaste research en van daaruit op fundamentele research en onderwijs. Daar waar in Oost-Europa de 'vrije' markt weer is of wordt ingevoerd, ontstaan overigens weer met het Westen vergelijkbare invloeden op research en onderwijs. Ook de militarisering van de wetenschap in Oost en West biedt vergelijkbaar materiaal.

Een van de conclusies die uit de universiteit in opstand in West-Europa zeer nadrukkelijk naar voren is gekomen, betreft de opvatting van wat kennis is. Kennis is geen privé eigendom, mag niet gepatenteerd, gemonopoliseerd en geheim gehouden worden. Kennis is per definitie gemeenschapsbezit, want kennis is het resultaat van teamwork, van interactie tussen denkende en experimenterende mensen die daarbij steunen op reeds door anderen verworven inzichten en vooronderstellingen.

Kennis is niet te koop. Wie een academicus in dienst neemt en daarmee meent het alleenbeschikkingsrecht verworven te hebben over hoofd, ideeën en technische vaardigheden van deze

academicus, meent te leven in een wereld waarin macht-door-geld de rechtvaardiging levert voor het huren van slaven. En hij heeft gelijk. Hij leeft in een maatschappij waarin macht door geld de rechtvaardiging is voor het in arbeidscontracten huren van slaven. De academicus in loondienst verschilt daarbij in geen enkel opzicht van de arbeider in loondienst.

Wat van de kennis gezegd is, geldt dan ook evenzeer voor datgene waarvan kennis onderdeel en stimulans is: de produktie. De produktiemiddelen, de universiteiten en fabrieken zijn geen privé eigendom. Produktie mag niet gepatenteerd en gemonopoliseerd worden, want de produktie is het resultaat van teamwork, van de interactie van denkende en werkende mensen, die daarbij steunen op reeds door anderen geproduceerde inzichten en goederen.

Arbeiders, intellectuelen, fabrieken en universiteiten zijn niet te koop. In onze maatschappij zijn ze dat in principe wel. Het is de maatschappelijke realiteit van kennis als koopwaar, van de academicus of arbeider als loonslaaf, van de privé eigendom van de produktiemiddelen, van de particuliere toeëigening van wat door de gemeenschap geproduceerd wordt aan kennis en goederen, gevolg van de op geld en bezit gebaseerde verdeling van de politieke macht, die in de theoretische analyses van de universitaire opstand in West-Europa als belangrijkste schuldige en grootste vijand naar voren komt. De socialisering van de kennis, dat wil zeggen, de vernietiging van patenten, geheimen en monopoliseringen op dat gebied zal de werkers binnen de universiteit bevrijden uit de irrationaliteit van de doelstellingen waarbinnen zij op dit moment werken. De vernietiging van de maatschappelijke realiteit van kennis als koopwaar, de socialisering van de kennis, houdt in dat onderwijs en onderzoek aan de universiteit door de betrokkenen zelf bepaald gaan worden: zelfbeheer. Analooq daaraan, gebaseerd op dezelfde analyse, is de socialisering van alle produktiemiddelen vereist, dus ook van fabrieken en andere arbeidsplaatsen. Want gesocialiseerde

kennis als gemeenschapsbezit, is onmogelijk in een maatschappij die alle andere produktiekrachten vrijlaat voor privé toe-eigening.

Op dit punt liggen de verschillen en overeenkomsten met Oost-Europa. De studenten in Oost-Europa die terug willen naar een vrije markteconomie, gebaseerd op de mogelijkheid van (groepsgewijze) particuliere toeëigening van wat door de gemeenschap van hoofd- en handarbeiders geproduceerd wordt, die de schijnliberale vrijheden van het Westen romantiseren en daarmee streven naar datgene wat juist door hun Westeuropese collegae het felst wordt aangevallen als het instrumentarium van de repressieve tolerantie, die studenten kunnen moeilijk politiek vergeleken worden met de studenten van Nanterre, West-Berlijn of Turijn. Anderzijds blijken er groepen studenten in de Oosteuropese landen te zijn, die op voet van politiegeweld met de staat komen, omdat zij een radicale democratisering eisen in hetzelfde perspectief als vele Westeuropese studenten dat willen: een werkelijke socialisering van de produktiemiddelen, zeggenschap voor hoofd- en handarbeiders, zelfbeheer voor fabrieken, kantoren en universiteiten. Zij komen in conflict met de staat, de bureaucratie en de leiding van de communistische partij, als de nieuwe geprivilegieerde groep die de macht heeft gemonopoliseerd, genationaliseerd in plaats van gesocialiseerd.

Hier ligt de overeenkomst, hoewel vanuit andere economische achtergrond, tussen sommige studentenacties in Oost en West-Europa.

Het is in dit verband de moeite waard enige aandacht te besteden aan de internationale studentencontacten en internationale studentenorganisaties, zoals die in de jaren vijftig en zestig hebben bestaan. Kort na de Tweede Wereldoorlog ontstond de

International Union of Students (IUS), die na vestiging van zijn hoofdkwartier in Praag en in de periode van de opkomst van de Koude Oorlog een Westerse afsplitsing kreeg in de International Student Conference (ISC).

De International Student Conference vestigde zich in Oegstgeest. Jarenlang hebben de internationale studentencontacten zich afgespeeld in een van de universitaire werkelijkheid losgemaakte internationale diplomatie van bejaarde, betaalde en politiek gelijkgeschakelde 'ministertjes' van buitenlandse zaken. De Amerikaanse geheime dienst (CIA) bleek de ISC financieel op de been te houden, de Nederlandse regering subsidieerde tot voor kort mee. De studentenorganisaties werden gebruikt als instrument van de gevestigde internationale politiek, zonder dat de studenten in de verschillende landen hiervan op de hoogte waren. De studentendiplomaten representeerden naar eigen zeggen de tienduizenden studenten uit eigen land, maar de tienduizenden wisten van niets. De internationale ontmoetingen, geprogrammeerd en gefinancierd vanuit een nauwkeurige diplomatieke taxatie van de kansen op winst en verlies op het schaakbord van de Koude Oorlog, speelden zich af tussen een politiek geselecteerde elite van beroepsreizigers die hun afgebroken partij bridge in Melbourne een week later in Washington of Stockholm zouden voortzetten. Wat dat betreft hebben de IUS en de ISC elkaar niet veel te verwijten, maar de universitaire opstanden hebben de verkalkte internationale studenten-diplomatie niet onaantast gelaten. De bijlsag voor de International Student Conference was de openbaarmaking in de New York Herald Tribune van 15 augustus 1967 van financiële en politieke contacten met de Amerikaanse geheime dienst, CIA. Inmiddels was er na 1965 al een volstrekt autonome regionale samenwerking ontstaan tussen verschillende studenten-vakbewegingen in West-Europa, waarbij zowel de IUS als de ISC genegeerd werden.

De universitaire opstanden in West-Europa en de Verenigde Staten hebben een dusdanige uitwerking gehad op de verouder-

de structuren van de nationale studentenunies in die landen, dat in het voorjaar van 1969 de ISC uit Oegstgeest een stille dood gestorven is. Niemand heeft er zich erg over opgewonden. Want de ISC was al veel langer dood. Hij heeft een beetje geleefd in de jaren vijftig bij de gratie van de fondsen van de CIA en de Koude Oorlog. Maar ook de IUS verkeert in moeilijkheden.

De pro-Sovjet lijn van de IUS, het ideologisch geschil met Peking, de moeilijkheden met de Cubanen en de Latijns-Amerikaanse studenten en de invasie in Tsjechoslowakije hebben de IUS praktisch volledig lamgelegd.

En daar hoeven we niet om te treuren. De laatste jaren geven totaal nieuwe vormen van niet-diplomatieke internationale contacten, buiten de traditionele wegen en paden om te zien. De schaalvergroting van mogelijkheden tot reizen is enorm en de 'minister van buitenlandse zaken' wordt vervangen door steeds weer wisselende groepjes van reizende studenten, die zich met speciale onderwerpen bezighouden en daarover documentatie verzamelen. De gewoonte mee te gaan doen bij een universitaire opstand buiten eigen grenzen, de internationale demonstraties in Londen, Berlijn of Brussel in de afgelopen jaren, zijn voorbeelden van nieuwe vormen waarin de internationale contacten zich thans afspelen. Men moet de internationale Vietnamconferentie in West-Berlijn van februari 1968, of bijvoorbeeld de anti-Nato-mars van maart 1969 in Brussel hebben meegemaakt om te zien hoe verkalkt en overleefd de oude studentendiplomatie van ISC en IUS thans is.

Revolutionaire studenten zijn op zichzelf bepaald geen nieuw verschijnsel. Mao Tse-tung deed een van zijn eerste politieke ervaringen op in een studentenstaking in juni 1919. De 26-julibeweging van Fidel Castro bestond aanvankelijk voornamelijk uit studenten. Studenten in Latijns-Amerika zijn al meer dan een halve eeuw politiek actief. Het Cordoba Manifest van

1918, dat de autonomie en de onschendbaarheid van de universiteit proclameerde en daarmee politie en leger het recht oontzegde de universiteit binnen te komen, werd in een lange serie van studentenacties over geheel Latijns-Amerika een politieke realiteit. Peru (1919), Chili (1920), Columbia (1924), Paraguay (1927), Brazilië en Bolivia (1928), Mexico (1929). De harde strijd van de Venezolaanse studenten tegen de dictator Perez Jimenez (1958), leidde tot de autonome universiteit van Caracas. Tot in 1966 het leger de universiteit weer binnen trok. De zeer recente revolutionaire acties van de Mexicaanse studenten in 1968 zijn genoegzaam bekend, mede door de Olympische Spelen en de sportverslaggevers ter plaatse.

Er zijn studentenacties en acties van studenten over de hele wereld. Een paar willekeurige voorbeelden uit het begin van 1969: Pakistan en Ethiopië. Maar de conclusie dat er een wereldomspannende universitaire opstand gaande zou zijn, is erg oppervlakkig en gaat voorbij aan fundamentele verschillen in economische achtergrond en politieke functie. Want de overal aanwezige bevolkingsgroep studenten is door overeenkomst in naam nog niet identiek in zijn politieke en economische functie.

Massale universiteiten met hoog ontwikkelde technische en sociale faculteiten treft men niet in de eerste plaats in de Derde Wereld aan. De politieke functie van de studenten daar is niet primair aan de universiteit zelf gebonden. Militaire dictaturen als in Latijns-Amerika kunnen jaren lang voortbestaan met gesloten universiteiten. De economie en het bestuur zijn er (nog) niet afhankelijk (geworden) van de wetenschappelijke productie. De politieke functie van de studenten begint in deze landen, daar waar zij bijvoorbeeld hun studeerkamer verruilen voor de tenten van de guerrilla of de universiteit als gebouw gebruiken bij een opstand in de stad. Maar in technisch hoog ontwikkelde, kapitalistische landen als Japan, de Verenigde Staten, West-Duitsland, Frankrijk, Italië, Scandinavië, België, Engeland of Nederland, krijgen onderwijs en research een zeer

specifieke functie. Het wordt een onmisbare schakel in de produktie en in de handhaving van de bestaande machtsverhoudingen, zoals in voorafgaande hoofdstukken uiteen is gezet. Hier is de penetratie van een nieuwe politieke economie tot in de leerboeken, exameneisen en leefregels van de campusstudent, de in bovengenoemde landen identieke agitator achter de studentenopstanden.

Documentatie en analyse van de studentenopstanden in Japan en de Verenigde Staten, bestudering van de ontwikkeling van de onderwijsmethoden, van de examenregelingen, de arbeidsmarkt van afgestudeerden, de toegepaste research, de repressieve maatregelen van de overheid tegen actieve studenten, de actiemethoden van de studenten in die landen; ze zijn voor de Westeuropese studentenoppositie van het grootste belang. Belangrijker dan de ondoordachte projectie van een geromantiseerde guerrilla in de kennisfabriek van de geïndustrialiseerde kapitalistische maatschappij. Che Guevara heeft ons veel te leren. Hij was geen halve vrijheidsstrijder en een compromisloos denker. Maar de Latijns-Amerikaanse guerrilla heeft te maken met fundamenteel andere politieke en economische realiteiten dan de revolutionaire studentenacties in West-Europa. Wij zullen onze eigen methoden van actie en onze eigen politieke analyses moeten ontwikkelen. Doodgewoon omdat het kapitalisme niet overal hetzelfde gezicht en hetzelfde niveau van ontwikkeling heeft.

We zijn dit hoofdstuk begonnen met de vraag: wat te doen? Voor de vrijblijvende lezer een zinloze vraag. Hij was helemaal niet van plan iets te gaan doen. Hij wou wel eens weten wat de studenten wilden. Zoals de Nederlandse professor, lid van de Academische Raad, die tijdens de bezetting door studenten van de Senaatskamer in Utrecht in juli 1968, vlak voor de aanvang van de vergadering van deze Raad, zuchtend een Duits pocketboekje uit zijn tas haalde ('Was wollen die Studenten?') en ging

lezen. Hij had het de twintig studenten die vlak voor zijn neus op de grond zaten kunnen vragen, maar de beschermde professorale een-dimensionale relatie met een geschreven tekst, leek hem veiliger en minder verplichtend tot stellingname.

Wat te doen? Een niet gering aantal activisten krijgt van deze vraag slapeloze nachten. Want er is de laatste jaren wel veel gebeurd, maar nog weinig veranderd. Hoe de acties te ontwikkelen? Hoe het probleem van de organisatie op te lossen? Wat te doen met het 'reformisme' van de faculteitsgroepen? Hoe het onderwijsfront verder te ontwikkelen? Wat te doen met de nota's van Posthumus en Andriessen? Hoe het studieloonconcept en de ideeën van projectonderwijs en radenuniversiteit zo te propageren, dat het ons niet ontstolen wordt en degenereert in een technocratische perfectionering van de in principe onveranderde universiteit? Hoe de explosie van een universitaire opstand te laten worden tot constante politieke factor met perspectief op langer termijn?

We zouden het probleem op een andere manier kunnen benaderen door ons af te vragen wat niet gedaan moet worden. Er zijn wat dat betreft leerrijke ervaringen, niet alleen uit het buitenland maar ook uit de recente actie geschiedenis in Nederland. Beantwoording van die vraag op het door de boulevardpers opgedrongen niveau of het nu wel of niet toelaatbaar is een hoogleraar te beledigen of een ruit te breken, hoeft men van ons niet te verwachten. De irrationaliteit van de onderwijs-situatie en de frustraties van de tentamenrace, hebben ertoe geleid en zullen ertoe leiden dat bij massale studentenacties soms irrationele uitingen een rol spelen. Dat is geen verwaarloosbare factor. Maar voor een toeschouwer, die de huidige universiteit in zijn politieke en economische functie niet veroordelenswaardig vindt, komen strikt logische en rationeel gemotiveerde acties soms erg onbegrijpelijk en irrationeel voor. Wie de individuele selectie op basis van de bestaande normen

bij de examens als een onaantastbare juistheid accepteert, zal de eis tot afschaffing van dergelijke examens of de boycot van dergelijke examens irrationeel vinden.

De studenten die deze examens zien als een politiek instrument van plaatstoewijzing in de bestaande maatschappelijke hiërarchie, kunnen een examenboycot op deze gronden uiterst rationeel verdedigen. Afgezien dus van het verschil in beoordeling van wat rationeel of irrationeel is, is het juist de kritische analyse en de radicale actie van de studentenoppositie die ertoe zal moeten leiden dat irrationele explosies van niet politiek vertaalde frustraties worden voorkomen. Door massavergaderingen en werkgroepen moet de ontevredenheid via discussies en stemmingen door de ontevredenen zelf vertaald worden in een adequaat programma van politieke actie. Als dat niet gebeurt blijft de universitaire opstand een incidenteel stovuur zonder politieke stootkracht, een festival der onderdrukten met een kater na de feestdagen. Dat festival is niet zo verwerpelijk, maar de kater moet voorkomen worden. Wie na een felle en langdurige directe actie in de eigen faculteit, na de vakantie terugkeert en ontdekt dat er in feite niets veranderd is, zal door desillusie moeilijk opnieuw in actie komen. Er zijn tenslotte individuele risico's van uitsluiting of tentamen-represailles aanwezig. Er is een nauwkeurig doordacht actieplan op basis van een fundamentele analyse van de eigen situatie nodig, uitgewerkt in een serie eisen tot verbetering van de situatie, waarbij die eisen getoetst zijn aan het criterium dat alleen datgene als werkelijke verbetering wordt gezien, wat de weg naar nog niet bereikte fundamentele veranderingen open houdt en noodzakelijk maakt. Dit nogal abstracte model van actie biedt de enige mogelijkheid te voorkomen dat de studentenacties terecht komen in de doodlopende straat van integreerbare corporatieve eisen. Voor de meer theoretisch geïnteresseerden zij hiervoor verwezen naar de boeken van André Gorz.

Voor de praktijk van de actie levert dit denkschema tot nu toe nogal wat problemen op. Want welke eis houdt de weg naar

een alternatieve maatschappij open, brengt die andere maatschappij dichterbij, en welke eis doet dat niet? We zullen met een voorbeeld uit de actualiteit moeten verduidelijken wat met deze gorziaanse strategie bedoeld wordt.

Het revolutionaire concept van studieloon, zoals dat gedeeltelijk is ontwikkeld in svb-cahier nummer 2, springt in zijn sociale en economische consequenties buiten de bestaande kapitalistische maatschappij. Het onmisbare en noodzakelijke van dit concept is dat het de studenten een perspectief biedt op een geheel andere leef- en studiesituatie, zonder de beurs- en voor-schottoestanden van thans.

De discussie over dit concept van studieloon moet leiden tot een plan van actie, waarbij de huidige politieke macht van de studenten wordt getaxeerd in relatie tot de huidige machsverdeling in de staat. De eis tot studieloon mag dan niet gesteld worden zonder de koppeling aan een aantal andere eisen. Laatstgenoemden moeten voldoen aan de criteria van de gorziaanse strategie, dat wil zeggen dat ze het studieloon als maatschappelijke realiteit binnen het gezichtsveld houden en dichterbij brengen. Afschaffing van het bestaande systeem van renteloze voorschotten is een actiepunt, dat gekoppeld aan het idee van studieloon, het perspectief op studieloon open houdt en de noodzaak van studieloon dichterbij brengt.

In de actuele dreiging via de commissie-Andriessen van een nieuw systeem van studieleningen, met afschaffing van het bestaand beurzensysteem, ligt de mogelijkheid van een uiterst reactionaire stap terug. Op dit moment eisen dat die leningen dan rentevrij in plaats van rentedragend moeten zijn, is hét voorbeeld van een actiepunt waarbij het leningensysteem in principe geaccepteerd wordt en de actie bijgevolg een reformistische koers krijgt, het perspectief op studieloon gaat verliezen. Natuurlijk, een rentevrije lening is beter dan een rentedragende. Maar op dit moment kiezen voor een actie op dat niveau betekent afzien van het criterium dat de gestelde eisen de weg naar alternatieve sociale en economische structuren

open moeten houden. De studiefinanciering wordt met het leningensysteem geïntegreerd in de bestaande geldmarkt, de student investeert in zichzelf en wordt daarmee een kleine ondernemer, tot in de in zijn studietijd gevormde hersencellen toe.

Een actie voor afschaffing van het bestaande systeem van renteloze voorschotten en uitbreiding van het systeem van integrale beurzen, gekoppeld aan discussie, informatie en politieke activering rond het concept van studieloon, voldoet mijns inziens aan de criteria van de gorziaanse strategie.

Een losse actie voor rentevrije leningen in verband met de voorstellen van de commissie-Andriessen doet dat duidelijk niet.

Met dit criterium, de aanwezigheid in het pakket van eisen van alternatieve sociale en economische structuren, heeft men tevens de mogelijkheid de objectieve revolutionaire wil van organisaties en politieke partijen in de bestaande maatschappij te toetsen. De chaotische lijst vol losse wensen en eisen, die de meeste politieke partijen rond de verkiezingstijd als mystieke Sinterklazen aan de kiezers doen toekomen, met de bedoeling hun steun te krijgen, leent zich heel goed voor zo'n analyse.

Binnen deze maatschappij onrealiseerbare, abstracte en idealistisch klinkende frazen over rechtvaardigheid en vrijheid, worden zonder verdere verduidelijking geplaatst naast politieke 'haalbaarheden' binnen de bestaande economische orde. Het zijn deze 'haalbaarheden' die de vooruitgangsillusie op gang houden, omdat zij het perspectief op een andere, socialistische, maatschappelijke orde hebben doen verliezen. De Partij van de Arbeid is in zijn verkiezingsprogramma wat dat betreft een ongeslagen kampioen.

Maar ook de strategie van de vakbeweging is met deze maat te meten en te beoordelen. Loonstrijd zonder meer is, dit heeft

de geschiedenis nu toch wel bewezen, perfect integreerbaar in deze maatschappij. De loonstrijd zonder meer is als de eis van de gevangene dat de lamp in zijn cel 's avonds langer mag branden. Het is een tijdelijke verbetering maar hij blijft gevangene.

Daaruit moet niet worden afgeleid dat wij de loonstrijd onjuist zouden vinden, integendeel. Maar de loonstrijd moet in zijn eisen het perspectief op andere economische structuren, op produktiemiddelen in handen van de werkers, open houden, dichterbij brengen.

Maar evenzeer als aan de hand van de gorziaanse strategie een objectief oordeel mogelijk is over bijvoorbeeld de praktijk van sociaal-democratische partijen en vakbonden, zo leent het zich ook voor een beoordeling van superrevolutionair aandoende groepen en eisen buiten het spectrum van de parlementaire democratie. Want een politiek actieprogramma dat bestaat uit een utopische schets van een andere maatschappij, zonder de concrete politieke stappen aan te geven waarlangs zo'n maatschappij bereikbaar is en waarmee een maximale politisering zou ontstaan van de onderdrukte groepen in deze maatschappij, zo'n politiek actieprogramma heeft weinig revolutionaire waarde. De radicale studenten die niet begrijpen dat geduldig handwerk en in concrete programmapunten vertaalde onvrede nodig zijn, op weg naar een fundamenteel andere maatschappij, de studenten die niet inzien dat de revolutie in West-Europa afhankelijk is van politieke actie op termijn van jaren, die niet inzien dat bijgevolg de universitaire opstand zich organisatorisch moet vertakken in beroepsorganisaties en actiekernen van wetenschappelijke ambtenaren, leraren, ingenieurs en chemici in bedrijven etc., studenten die dat niet door hebben en bijgevolg het geduldige politieke organisatorische handwerk afwijzen als niet revolutionair genoeg, zijn zelf, op langere termijn gezien, de producenten van politieke desillusie en apatie.

En daardoor niet revolutionair.

De wil tot verandering die uit politieke onmacht steeds wildere fantasieën steeds verder van de massa-actie cultiveert, is een reëel gevaar binnen de studentenoppositie.

De weg van 'superrevolutionair' tot apatische pantoffelheld is trouwens in de geschiedenis al meerdere malen afgelegd en bepaald niet nieuw.

Wij spraken in het voorafgaande over de noodzaak de radicale studentenoppositie organisatorisch te vertakken naar de beroepspraktijk. Veel studenten die actief zijn geweest in de studentenvakbeweging, zijn thans wetenschappelijk ambtenaar binnen de universiteiten en hogescholen, zijn leraar op middelbare scholen, werken binnen de sector van de fundamentele en toegepaste research. Het is langzamerhand een dringende noodzaak politieke kernen op deze niveau's tot ontwikkeling te brengen. Het radicale politieke bewustzijn van de studentenoppositie wordt met elk doctoraal vanuit de collegezaal de beroepspraktijk binnengebracht. Maar tot nu toe is dat een geïsoleerd politiek bewustzijn, het loopt gevaar door isolement geïntegreerd en uitgedoofd te worden. Er moeten daarom actiekernen van afgestudeerden worden gevormd in de beroepspraktijk, politieke kernen die bestaande organisaties van bijvoorbeeld wetenschappelijk personeel en bestaande lerarenorganisaties gaan radicaliseren, dan wel nieuwe organisaties oprichten.

Het groeiende belang van de functie van het wetenschappelijk personeel aan de universiteit, de strategische positie van deze groep tussen de hoogleraren en de studenten in, maakt bovengenoemde strategie tot eerste vereiste voor een verdere politieke bewustwording van de universitaire gemeenschap. Maar ook de leraren aan de middelbare scholen, vaak nog met een been in de universiteit, in dagelijks contact met degenen die binnenkort de universiteit bevolken, zijn voor de tactiek van

de studentenoppositie van het grootste belang. Het onderwijsfront, de samenwerking tussen scholierenactiegroepen, leraren en studenten, dat in een aantal steden in Nederland thans tot ontwikkeling wordt gebracht, biedt de voorlopige basis voor de organisatorische vertakking van de politieke bewustwording aan de universiteit naar andere onderwijsinstellingen en omgekeerd van andere onderwijsinstellingen naar de universiteiten.

De organisatorische problemen van de studentenoppositie zijn groot, niet alleen in Nederland. Wij mogen ons wat dat betreft eigenlijk nog gelukkig prijzen met een veel overzichtelijker situatie dan bijvoorbeeld West-Duitsland of Frankrijk. Maar dat komt dan waarschijnlijk omdat de universitaire opstand hier nog niet die diepgang heeft bereikt die in West-Duitsland of Frankrijk aanwezig is geweest. Daar zijn oude organisatorische structuren als kaartenhuizen van tafel geblazen, en het is voor een buitenstaander ongelooflijk moeilijk de nieuwe situatie enigszins overzichtelijk in kaart te brengen.

In tegenstelling tot bijvoorbeeld de Verenigde Staten hebben de radicale studenten, georganiseerd in de Studentenvakbeweging, in Nederland de oude parlementair gestructureerde representatieve organisaties van de studenten in een strijd van 4 jaar weten over te nemen.

De in elk land terug te vinden nationale studenten unie, is in Nederland (NSR) onder het bestuur van de studentenvakbeweging gekomen. De conservatieve studenten hebben de politieke strijd tegen de svb binnen de parlementaire structuren opgegeven, en daarmee een niet gering instrumentarium aan stencilmachines, geld, politieke machtsposities, in handen van de svb achtergelaten. Maar de oude organisatievormen van de grondraden pasten al lang niet meer bij de nieuw ontwikkelde politieke acties.

De realiteit van de laatste twee jaar is, dat kleine actiegroepen

op facultair of universitair niveau initiatieven ontwikkelen, waarbij doorgaans achteraf het fiat van de parlementair verkozen grondraad wordt gegeven aan de door het grondraadsbestuur geleverde materiële en politieke steun aan de actiegroepen. Met een gekozen meerderheid van svb-ers in de grondraad was dat doorgaans niet zo'n groot probleem, maar er deden zich situaties voor waarbij de parlementaire procedures van de grondraad een rem werden op de ontwikkeling van de basisacties. De gekozenen waren doorgaans geen faculteitsactivisten, zij beperkten hun activiteiten vaak tot het al dan niet bezoeken van de grondraadsvergadering. De kloof tussen de parlementairen en de activisten werd in sommige steden dan ook zo groot dat het in enkele gevallen (Utrecht en Groningen) leidde tot afsplitsingen binnen de Studentenvakbeweging.

Het probleem van de nieuwe organisatorische structuur van de Studentenvakbeweging, niet los te zien van de nieuwe politieke oriëntatie van de svb in de richting van een socialistische maatschappij, is niet opgelost en het is fataal gebleken hiervoor op korte termijn definitieve oplossingen te willen vinden. Het lijkt voorlopig het verstandigste aan te sluiten bij de realiteit van een grote hoeveelheid facultair georganiseerde actiegroepen, waarin zowel svb-leden als niet-svb-leden zitten, en daarnaast de oude svb-opbouw van stedelijke afdelingen, landelijke congressen en theoretische seminars te handhaven. Passieve leden zijn niet meer belangrijk. Alleen het actieve lidmaatschap heeft waarde. De politieke coördinatie van de facultaire actiegroepen zal gedeeltelijk via de bestaande structuur van de svb lopen, maar zal ook, zoals de feiten aantonen, eigen wegen buiten de svb om gaan ontwikkelen.

Er is misschien veel voor te zeggen dat juist diegenen die het organisatorische vraagstuk als louter structuurprobleem met de mentaliteit van de puzzel-maniak benaderen, de belangrijkste oorzaak zijn van de thans bestaande organisatorische frustraties. Er moeten op korte termijn een aantal tijdelijke oplossingen gezocht worden, met name voor de grondraden en de nsr,

vooral nu de svb daarin parlementair de absolute meerderheid heeft. De oplossing is in elk geval niet het de facto opheffen van de svb door een volledige overname van de bureaucratische taken van de grondraden.

Een politiek heldere en radicale Studentenvakbeweging, bewaarend met een serie overtuigende analyses en praktische oplossingen voor de studenten in hun alledaagse leef- en werksituatie, is van groter belang dan de instandhouding van grote bureaucratische apparaten als grondraden, die te ver van de alledaagse leef- en werksituatie van de studenten af staan. Dat wil niet zeggen dat de grondraden onbelangrijk zijn. Zij moeten behulpzaam zijn bij de definitief ingeslagen weg naar de facultaire organisatie van de studentenoppositie.

Er is in de huidige situatie dan ook veel voor te zeggen de grondraden en de NSR voorlopig om te bouwen tot vakbonden. De interne democratie moet daarbij gegarandeerd worden door algemene ledenvergaderingen, eventueel faculteitsgewijze te organiseren. Het parlementarisme binnen de studentenorganisaties is daarmee hopelijk een snelle dood gestorven. Maar zo'n vakbondsstructuur van de grondraden moet van het begin af aan berekend zijn op de snelle omschakeling naar een tijdelijke situatie van zelfbeheer in een faculteit, instituut of universiteit.

Vanaf het moment dat een facultaire actiegroep in staat is geweest het politiseringsproces van de studenten te brengen tot op het niveau van vormen van directe democratie in de faculteit, een situatie dus waarbij de autonome massavergadering van alle studenten in een faculteit of subfaculteit beslissingen gaat nemen, stakingen organiseert en de politieke macht in de universiteit aan zich trekt, op zo'n moment moet de oude vakbondsstructuur van de grondraad onmiddellijk zijn politiek 'mandaat' overdragen aan de autonome massavergadering. Een dan ontstane vakbonds-bureaucratie, die zich bezig blijft houden met de actie, de actie wil betuttelen en vanuit de faculteit weer terug wil halen tot op de bureau's van het grond-

raadskantoor, zo'n type vakbond mag niet ontstaan. Bovenstaande gedachte zou wellicht in de nieuwe grondraadsstatuten vastgelegd kunnen worden. Ook al bieden statuten doorgaans geen enkele garantie tegen misbruik. In dat geval moet men maar vertrouwen op de autonome kracht van de facultaire actie.

De politieke acties van de studentenoppositie, die zich een perspectief op langere termijn hebben eigen gemaakt en gewapend zijn tegen tijdelijke stagnaties en mislukkingen, hebben niet alleen rekening te houden met de macro-economische en sociale orde waarin zij zich afspelen.

De micro-economische en sociale orde binnen de actiegroepen, in de Studentenvakbeweging, in de nog bestaande groepen van de Kritische Universiteit, in de woonhuizen en flats van de politiek actieve studenten, is van minstens zo groot belang. De studentenoppositie moet, terwille van de continuïteit van de eigen acties, en ook om omgangsvormen en leefsituaties te scheppen die in zichzelf de kiemen bevatten van een alternatieve maatschappij, zeker in Nederland veel meer werk maken van dit vraagstuk.

Wij wensen dit niet te benaderen op het niveau van de dolgevoorden commune-fantasieën van de Springer Presse, die de seksuele frustraties van deze maatschappij en de daaraan gekoppelde agressie op een onvoorstelbaar smerige manier heeft weten te richten tegen de studentenoppositie in West-Duitsland, met de bedoeling haar te isoleren.

Er is een aantal zich in de praktijk voordoende alledaagse kwesties die de studentenacties benadelen en die collectief binnen de studentenoppositie opgelost moeten kunnen worden.

Het bestaande taboe waardoor individuele financiële, sociale en seksuele kwesties in de politieke discussies nauwelijks een rol spelen, moet doorbroken worden.

De kapitalistische houding binnen de studentenoppositie, die

ertoe leidt dat een activist met individuele geldproblemen plotseling uit de groep valt omdat hij een individuele oplossing moet zoeken voor zijn geldgebrek, waar doorgaans niemand van op de hoogte is, verradt een onvermogen individuele problemen te vertalen in politieke conclusies die geldingskracht hebben voor alle anderen, juist omdat ze niet louter individueel bepaald zijn maar resultaat van de omgeving waarin geleefd wordt.

De kinderkinderwinkels in West-Berlijn, experimentele kinder-crèches opgezet door de Sozialistische Deutsche Studentenbund, waarvan er op dit moment zo'n twintigtal bestaan, werden niet opgezet vanuit een abstract verlangen naar een revolutionaire nieuwe pedagogie. De getrouwde studenten hebben kinderen en de vrouw, die niet als huisslaaf thuis wil blijven maar wil blijven studeren en politiek actief wil zijn, heeft de kinderkinderwinkel nodig. De Westberlijnse kinderkinderwinkels zijn een micro-sociale organisatie binnen de studentenoppositie, die niet alleen het praktische antwoord zijn op de wil van getrouwde vrouwen uit de kooi van hun flat te kunnen, maar die bovendien proberen opvoedingsmodellen te ontwikkelen die zowel voor kinderen als ouders bevrijdend werken, en daardoor het tastbaar perspectief op een macro-sociale orde, met grotere individuele en collectieve vrijheid, binnen het gezichtsveld trekken.

Het zijn politiek geïnspireerde kinder-crèches, niet opgezet vanuit de gedachte ontevredenheid in te lijven en rust te laten vinden in deze maatschappij. De kinderkinderwinkels van West-Berlijn staan dan ook onder voortdurend spervuur van de burgerlijke journalistiek. Wie van de voorlopige ervaringen van de sinds een half jaar functionerende kinderkinderwinkels kennis neemt, constateert dat daar een grote hoeveelheid praktische politieke ervaring wordt opgedaan met niet-individuele oplossingen voor door deze maatschappij tot individueel bestempelde en met scheppen geld schijnbaar op te lossen problemen.

De politieke energie die uit kinderkinderwinkels vrij komt, heeft niet alleen de functie vrouwen te emanciperen. Het emancipeert

huwelijken. Het is niet voor niets dat in West-Duitsland binnen de studentenoppositie veel meer politiek actieve vrouwen zijn dan bijvoorbeeld in Nederland.

De commune ervaringen van '67 en '68 in West-Berlijn hebben geleerd dat experimenten met nieuwe sociale leefsituaties door externe factoren kapot gemaakt kunnen worden. De gigantische publiciteit die aan de Westberlijnse communes werd gegeven door een op sensatie en seksuele frustratie gebaseerde pers, heeft de eerste communes praktisch doen mislukken. Met name doordat de economische basis van die eerste communes deels het betaalde interview werd, waardoor de commune-ervaringen werden gedeformeerd in de richting van de nieuws-criteria van de te schokken burgerlijke pers. De communes werden onderdeel van het spektakel, het dagelijkse portie stuntwerk van reclamejongens en boulevardpers, dat objectief de burger maakt tot passieve consument van steeds weer iets anders. Nieuwe mode, nieuwe platen, nieuwe auto's, nieuwe meubels en nieuwe hofnarren op het toneel van de consumptiemaatschappij. De communards werden in het gunstigste geval de langharige hofnarren van de liberale kleinburger die boven zijn ochtendblad bij het ontbijt passief kon genieten van een voor hem verboden vrijheid.

Maar de kwaadaardige pen van de boulevardpers was evenzeer in staat de blinde haat en agressie te wekken van een gefrustreerde generatie, opgegroeid zonder pil en in een door militarisme of orthodox rooms katholicisme geperverteerde seksuele moraal. De eerste communes werden daarmee de hefboom van een door de Springerpers gerichte agressie tegen de radicale studentenoppositie. De lynch-stemming die in '67 en '68 bij tijd en wijle in West-Berlijn tegen langharigen en minirokdraagsters hing (de moordaanslag op Dutschke en de willekeurige schop- en ranselpartijen van groepen burgers tegenover individuele, door kleding opvallende studenten) zijn regelrecht het resultaat van de alchemie van de boulevardpers,

die de politieke doelstellingen van de radicale studenten be-
groef onder sensatieverhalen over communes en daarbij de sek-
suele frustratie van velen, eigen aan ons maatschappelijk sys-
teem, eigen aan onze woningbouw en opvoeding, wisten om te
bouwen in agressie tegen de studenten, in plaats van ze te
richten op politieke actie tegen deze maatschappij, tegen deze
woningbouw, tegen deze opvoeding, als de werkelijke bronnen
van de frustraties.

Nieuwe communale leefvormen in de studentenflats, die ove-
rigens de traditionele architectuur al tegen zich hebben, moe-
ten zich nadrukkelijk buiten de op spectaculaire toestanden
gerichte publiciteit houden. Het zal hier en daar ook de ver-
nietiging van de bestaande repressieve bewonersreglementen
impliceren. Overigens een uitstekend punt van actie.

De terughoudendheid ten aanzien van de publiciteit wil niet
zeggen dat er niet gedocumenteerd en gepubliceerd zou mo-
gen worden over de leef- en woongemeenschappen. Maar dat
moet gebeuren door de studenten zelf, in onderling overleg.
Sinds de leerrijke ervaring met de eerste communes van West-
Berlijn, is b.v. het experiment met de kinderkamers aan zeer
stringente onderlinge afspraken over publiciteit gebonden.

De reeds ontwikkelde subcultuur, ook in Nederland, van
underground pers, hele en halve communes, beatclubs, kleding
en wat al niet meer, levert de mogelijkheid van gedeeltelijke
introductie van aan eigen regels gebonden alternatieve sociale
en economische leefpatronen. Maar de op winst beluste handel
heeft de jeugd als exploitatiebron reeds lang ontdekt. De 'ei-
gen' stijl van de nieuwe generatie is vaak resultaat van het
dictaat van reclame en platenhandel. De reproductie van het
passieve consumentenschap en de uitbuiting van de loonslaaf,
is onder de vlag van een nieuwe mode en een eigen stijl tot in
de beatclubs, boetieks, jeugdcafé's en de jeugdhotels terug te
vinden. Het is niet deze subcultuur waarop wij doelen. Het

gaat om eigen leefpatronen, door studerende en werkende jongeren zelfstandig ontwikkeld, en die in hun sociale en economische inhoud een ontkenning zijn van de op geld, bezit en status gebaseerde omgangsvormen in onze maatschappij.

Deze subculturen zullen per definitie vroeg of laat botsen met de geschreven of ongeschreven wetten van deze kapitalistische maatschappij. Uit een dergelijke botsing kán politieke bewustwording en politieke actie voortkomen. Wij doelen dus ook niet op de subculturen die zich terug trekken uit de maatschappij, op boerderijen of in kelders, en de politieke actie koste wat kost uit de weg willen gaan. Dergelijke groepen tasten deze maatschappij niet aan. Integendeel. Zij hebben objectief de functie de liberale pretenties van deze maatschappij te rechtvaardigen. Zij horen per definitie bij het spektakel, zij zijn de troetelkinderen van een gezagsgetrouwe pedagogie. Zij worden getolereerd, repressief getolereerd en gebruikt voor geruststellende wetenschappelijke verklaringen.

Geruststellend voor een te kwader trouw regerende establishment, die altijd wel een psycholoog of socioloog kan vinden die de conflicten zo verklaart dat ze van hun politieke achtergrond en oorzaak worden losgemaakt.

Wat te doen? In de eerste plaats de verdere organisatie en uitbouw van de faculteitsgroepen. Die uitbouw gaat niet vanzelf. Facultaire conflicten bieden de mogelijkheid van politisering en daardoor tot versterking van het aantal activisten per faculteit. Maar in sommige faculteiten, met name in de faculteit der sociale wetenschappen, kan wellicht het Groningse model, zoals op p. 114 beschreven, met vermijding van vroegtijdige polarisering en een intensieve samenwerking met de staf, tot goede faculteitskernen leiden.

Het basiswerk in de faculteiten, opgezet in een gorziaanse strategie en gefundeerd op de initiatieven van faculteitskernen die zichzelf geschoold hebben in de uitwerking van glasheldere

politieke analyses van de universitaire werkelijkheid van vandaag, moet uiteindelijk de kiem zijn van zowel de herstructurering van de universiteit, als de herstructurering van de oude bestaande studentenorganisaties als grondraden, Nederlandse Studentenraad en ook de Studentenvakbeweging. De facultaire actiekernen moeten tot politieke samenwerking komen met de te vormen politieke kernen binnen de wetenschappelijke staf. Evenzeer met actie-groepen in de niet-universitaire onderwijsinstellingen. Hetgeen de formule van het onderwijsfront is. Vanuit het onderwijsfront openen zich mogelijkheden tot politieke samenwerking met actiegroepen van werkende jongeren (bedrijfsopleidingen, militaire dienst). Maar wat is het politieke perspectief op langere termijn? Sommigen hebben in hun behoefte aan snelle, duidelijke oplossingen al gesproken over de vorming van een nieuwe politieke partij. Ik ben van mening dat dat uiterst gevaarlijk en onjuist is. Want wat voor partij en waarom?

Een nieuwe kiesvereniging die meerolt met de andere in de stembusrace? Ik meen dat dat verknoeide energie is. De politieke theorieën en analyses van de universiteit in opstand houden de belofte in van een vernieuwing van revolutionaire strategieën. Zij zijn bovendien de weerspiegeling van een nieuwe sociale kracht: de groep der studerenden. Geen klasse, maar wel op weg in meerderheid te gaan behoren tot het in ondergeschikte posities klem gezette loonslavendom.

De universitaire opstanden hebben gevestigde modellen van politieke actie verworpen: zij vragen niet meer aan vertegenwoordigers wat ze willen, maar geven er zelf in directe acties vorm aan. Belangrijke stromingen in de studentenbeweging verwerpen deze maatschappij in zijn geheel, zijn anti-kapitalistisch en niet alleen anti-autoritair. De studentenbeweging heeft het begrip zelfbeheer tijdens universitaire bezettingen in Italië, Frankrijk, Duisland en België tot een weliswaar tijdelijke, levende realiteit gemaakt. Zij is in staat gebleken revolutionaire praxis en revolutionaire theorie met elkaar te verbinden.

Buitenparlementaire oppositie

Toen André Gorz, redacteur van Sartres 'Les Temps Modernes', enige maanden terug in Nederland werd gevraagd wat zijn mening was over buitenparlementaire oppositie, zei hij die term niet te kennen. Als daarmee werd bedoeld de massa-actie, dan begreep hij wél waar het om ging. Maar dan gaf hij er de voorkeur aan, niet te spreken over buitenparlementaire oppositie maar over massa-actie. Waaronder hij met name stakingen en demonstraties verstond.

De nieuwe politieke formule 'buitenparlementaire oppositie', sinds twee jaar sterk in gebruik in de debatten rond de universiteit in opstand, is inderdaad niet nieuw. Hij is opnieuw ontdekt. De Underground Press in Berlijn gaf in 1968 een brochure uit met artikelen uit 1916 en 1920, van onder andere de Nederlander Anton Pannekoek, waaruit blijkt dat in de laatste fase van de strijd voor het algemeen kiesrecht, vele radicale socialisten zware bedenkingen hadden tegen de invoering van parlementair democratische structuren. Veel van die bezwaren blijken in de loop der jaren gegrond te zijn gebleken.

De vanuit de alledaagse praktijk naar boven gekomen bedenkingen tegen het functioneren van de parlementaire democratie, in bijvoorbeeld West-Duitsland pas goed ter discussie gesteld na het ontstaan van de grote coalitie van SPD en CDU, bleken achteraf niet nieuw te zijn. Een totaal onder het stof van de politieke geschiedschrijving geraakte theoretische analyse van de tekorten van de parlementaire, representatieve democratie, maakt duidelijk dat juist in de tijd van de door strijd afgedwongen doorvoering van het algemeen kiesrecht, door radicale democraten het meest fundamenteel is nagedacht over de mogelijke tekorten van die parlementaire democratie. Daarna, na 1920, lijkt het erop alsof het politiek bewustzijn democratie en parlementaire democratie automatisch aan elkaar identiek ziet of wil zien. Waarna het fascisme volgde. Het parlement bleek machteloos toen het aan de kant werd

gezet. Een gedecentraliseerde democratie zou minder makkelijk om zeep geholpen zijn.

Het is evident dat diegenen die als enig alternatief op de parlementaire democratie, de dictatuur zien, gelijk hebben wanneer zij zeggen dat het ter discussie stellen van het parlement een gevaarlijke bezigheid is. Temeer, daar autoritaire, militairistische of gaullistische stromingen in onze dagen ook zo hun bezwaren tegen het parlement hebben. Maar dan moet toch duidelijk gesteld worden dat de aanval op het parlement van deze politieke stromingen er juist op gericht is de toch al door kies- en partijstelsel gekortwiekte macht van een volk, nóg meer te beperken. Teneinde, uiteraard op 'pragmatische' gronden, het regeren van een politieke en economische elite nog meer te vergemakkelijken. Terwijl de 'buitenparlementaire oppositie' juist de gekortwiekte macht van de bevolking, tegen de machtsconcentratie van de zogenaamde elite in, wil vergroten.

Tegenover militairistische of gaullistische aanvallen op het parlement, in Nederland in verzwakte, maar daarom niet minder gevaarlijke vorm aanwezig in pogingen tot manipulaties met het kiesstelsel, moet de beperkte macht van het parlement verdedigd worden. Het is duidelijk dat een staatsgreep van kolonels, zoals in Griekenland, gericht tegen een dreigende stembus-uitslag die juist tot een versterking van het parlement zou leiden, beantwoord moet worden met een maximale verdediging van de rechten van het parlement. Maar dat wil nog niet zeggen dat de parlementaire democratie het laatste woord over democratie zou zijn. Een democratie, die zich beperkt tot het eens in de zoveel jaar, al dan niet verplicht, uitbrengen van een stem op een stembiljet, is toch wel een slap aftreksel van wat democratie letterlijk wil zijn: het volk aan de macht. Zeker wanneer de praktijk daarbij zo blijkt te zijn, dat je mag kiezen tussen partijprogramma's, op de samenstelling waarvan

je geen enkele invloed hebt gehad, dat je mag kiezen tussen lijsten op de samenstelling waarvan je al evenmin enige invloed hebt gehad.

Maar je kunt toch lid worden van een politieke partij, zeggen diegenen dan die in de bestaande structuren willen blijven denken. En via zo'n partij kun je toch wél invloed uitoefenen op lijst en programma. En als dat allemaal niet voldoende is, waarom richt je dan geen nieuwe partij op? Ook dat kan toch? Wie de feitelijke gang van zaken rond de politieke besluitvorming in de politieke partijen kent, weet, dat de enige manier om werkelijk grote invloed uit te oefenen is gelegen in de functie van partijbestuurder of lid van de parlamentsfractie. Wie tot deze politieke 'elite' weet door te dringen, heeft inderdaad politieke macht, zij het zeer beperk en relatief. Maar dat is de macht van een kleine groep individuen, op individualistische manier bevochten door een nauwkeurig berekende klimpartij door het partijapparaat: de zogenaamde politieke carrière. Dat heeft niets te maken met beslissingsmacht van grote bevolkingsgroepen, het heeft niets te maken met democratie. De massale partijcongressen zijn doorgaans niet meer dan door een generatie veertig- tot vijftigjarigen bezochte bijeenkomsten, die door een partijbureaucratie van begin tot eind worden gemanipuleerd.

De enige manier om dat te veranderen, lijkt voor sommigen de infiltratie in zo'n manipulatiecentrum, de partijtop. Het is de weg die bijvoorbeeld Nieuw Links in de Partij van de Arbeid heeft gekozen. Dan blijkt dat de oude partijtop nauwkeurig selecteert onder de nieuwe elite, zoveel mogelijk de meest handelbaren toelaat, zoveel mogelijk de minst handelbaren weert. De meest handelbaren zitten dan al heel vlug zelf ook mee te regisseren om hun politieke doelstellingen 'erdoor te duwen'. Waarbij gezegd moet worden dat hun politieke doelstellingen na verloop van tijd niet zo fundamenteel meer afwijken van wat de oude partijtop wilde.

De partijen in hun traditionele vorm hebben iedere, althans

hun gepretendeerde, zin verloren. Hun ondemocratische structuur is in feite de basis van de kritiek op het functioneren van de parlementaire democratie. Want het parlement wordt gevuld door de partijen. De crisis in de parlementaire democratie is de crisis in de bestaande partijen, in hun interne democratie, is een gevolg van het feit dat een politieke 'elite' de macht heeft gepakt, ten koste van de keuzemogelijkheden van de gewone mensen, de arbeiders, de kantoorbedienden, de huisvrouwen, de studerende.

Daarnaast moet niet vergeten worden dat de werkelijke macht van het parlement uiterst beperkt is. Op het terrein van de economische macht staat het parlement zo goed als machteloos. Bedrijven fuseren, sluiten hun poorten, gooien arbeiders op straat of nemen ingrijpende besluiten over hun produktie, zonder dat de betrokken bevolkingsgroepen, de arbeiders of de consumenten, daarover via het parlement iets te zeggen hebben, of daaraan via het parlement iets kunnen veranderen. Economisch gezien, en dat is toch de meest fundamentele sector in de maatschappij, economisch gezien is Nederland een dictatuur. Een dictatuur van enkelen over velen. De dictatuur van 200 families.

Buitenparlementaire oppositie is geen anti-parlementaire oppositie. De buitenparlementaire oppositie gaat ervan uit dat de macht van het parlement zwak is. Dat die zwakte komt doordat de politieke macht van de bevolking, afgezien dan van een politieke en economische 'elite', is ingekapseld in het ritueel van het stembokje.

Waarna een aantal 'gekozenen' zich verder beroepshalve met de politiek bezig houden, terwijl de anderen verder rustig moeten zijn, naar het voetballen mogen, moeten sparen voor hun kleuren-tv, en als ze dan werkelijk eens willen protesteren en demonstreren, dan mag dat wel van de regerende elite, dan mag er wel stoom afgeblazen worden, maar dan toch wel op

een manier die door hen gedicteerd wordt.

De buitenparlementaire oppositie moet een beetje lachen, wanneer ze Den Uyl, Schmelzer of Van Mierlo op tv bezig zien, want wat is hun macht? Wat is de macht van het parlement tegenover de 200 families of de beslissingen van NAVO, EEG, Philips, Wallstreet (om er maar eens een paar te noemen)?

De macht van het parlement, zonder permanente democratie in bedrijven, woonwijken, kantoren, scholen en universiteiten, is die van een kaartenhuis. Maar de parlementaire democratie, althans de meerderheid van de politieke partijen daarin, is doodsbang voor permanente democratie, met name in de bedrijven. Is doodsbang voor zelfbeheer. Dat noemen zij chaos, anarchie. Er zijn dan ook een niet gering aantal kamerleden voor wie zelfbeheer in de bedrijven zou leiden tot aantasting van hun privé-belangen. Een onbekend aantal kamerleden heeft financiële belangen in bedrijven. Onbekend, omdat bij een onderzoek van de vakbeweging daarnaar, door de meeste fracties is geweigerd dit bekend te maken.

Daarmee maken deze politieke partijen de macht van het parlement tot verandering van het dictaat van de bestaande economische orde, die zelfbeheer in de bedrijven uitsluit, tot een farce.

Uitbreiding van de democratie, het door producenten en consumenten zelf in beheer nemen van de produktiemiddelen (= consumptiemogelijkheden), wordt daarmee onmogelijk gemaakt door een meerderheid van politieke partijen in het parlement. Zodat het parlement niet de weg kan zijn waarlangs verdere democratie gerealiseerd kan worden.

Maar het mag ook niet langs traditioneel parlementaire weg gerealiseerd worden. Want het systeem van delegatie, het systeem van afhandig maken van politieke macht, sluit juist uit dat gebeurt wat moet gebeuren. Want zelfbeheer betekent juist

geén kilometersverre delegatie, geen afhandig maken
tieke macht, maar een situatie waarbij betrokkenen zelf, recht-
streeks politieke macht uitoefenen.

De weg daarnaartoe, de bewustzijnsverruiming, die nodig is om
democratie (= zelfbeheer) te willen en in de praktijk te bren-
gen, loopt via de werkstaking, de collegestaking, de demon-
stratie, de strijd om de politieke macht in de werkplaatsen, de
kantoren, de scholen en de universiteiten. In de strijd, die in
de praktijk verloopt via kwantitatieve naar kwalitatieve eisen,
ontstaat de situatie dat apathie en ongeïnteresseerdheid om-
slaat in de wil naar politieke macht, dat wil zeggen, in de wil
zelf vorm te willen geven aan de omgeving waarin je woont en
werkt en vrije tijd hebt.

Het opsluiten van een directeur tijdens een staking in zijn kan-
toor, door een stel jonge arbeiders is een regelrechte aanslag
op de gezagsverhoudingen in het bedrijf en daarmee een veel
directer en praktischer leerschool in economische democratie
dan welk parlementair debat over medezeggenschap ook. Een
burgerlijke rechter zou zo'n handeling van jonge arbeiders be-
oordelen als wederrechtelijke vrijheidsberoving. Hij vergeet
dan dat die directeur verantwoordelijk is voor de dagelijkse
wederrechtelijke vrijheidsberoving van arbeiders, die gedwon-
gen zijn hun arbeidskracht, hun kennis en hun politieke vrij-
heid binnen de fabriekspoort te verkopen aan een dictatoriaal
bestuurd bedrijf, in ruil voor loon. Loon, het paspoort naar de
gemanipuleerde consumptie en vrijetijdsbesteding.

Maar de rechter verdedigt nu eenmaal een rechtsorde, die meer
vrijheid geeft aan directeuren dan aan arbeiders. Hij mag ook
niet anders, daarvoor is hij benoemd.

De doelstelling van de buitenparlementaire oppositie is niet,
wat uiteindelijk na het provojaar 1966 het program is gewor-
den van de zogenaamde politieke vernieuwingsbeweging d'66.
De democraten 66, in het parlement getild op de knuppels van

de Amsterdamse politie en door de politieke acties van arbeiders, scholieren en studenten, hebben handig gebruik gemaakt van de ontevredenheid van velen. Zij hebben die ontevredenheid vertaald in een programma dat een beetje wil sleutelen aan de staatsstructuur. D'66 is een club van structuurdenkers. Over de inhoud van die structuur praten ze nauwelijks. En als ze er wel over praten, blijkt de leiding van D'66 het in principe eens te zijn met de sociaal-economische orde waarin wij leven. D'66 heeft op een zeer goed gekozen moment de vlag gejat van provo, van de arbeiders van de 14de juni, van de scholieren en studenten die demonstreerden voor vrijheid van demonstratie en tegen de oorlog in Vietnam en daarbij door de politie uit elkaar geslagen werden. Ze zijn daarmee met grote stembuswinst het parlement ingehold, weten verder niet precies wat ze willen en staan op dit moment voor de keuze: meedoen met de zogeheten progressieve concentratie van PvdA, PSP en PPR óf ingaan op de uitnodiging van de VVD om 'liberaal' mee te komen regeren. D'66 is een doodgewone centrumpartij met een moderne jas aan. Dát is het politieke gedrocht dat Van Mierlo, na diepzinnig in de tv-camera's kijken en door de regen wandelen heeft weten te baren.

De doelstelling van de buitenparlementaire oppositie is een andere maatschappij. Een maatschappij die niet gebaseerd is op maximalisering van de winst voor enkelen en de uitbuiting van de mens door de mens. Een maatschappij die niet leeft onder de zweep van consumptiedwang, waar de mensen niet door manipulatietechnieken, geleverd door de sociale wetenschappen worden gedwongen zich zelf half bewusteloos te consumeren aan produkten, waar ze nooit om gevraagd hebben. Een maatschappij waar de produktiemiddelen in handen zijn van de consumenten, zodat deze zelf beslissen wat geproduceerd wordt. Een maatschappij die de vormgeving aan de vrije tijd en de vormgeving aan de omgeving waarin de vrije tijd

wordt doorgebracht (woningbouw, stadsplanning) niet in handen laat van machthebbers en belangengroepen die de vrijetijdsbesteding als nieuw winstobject zien en gebruiken.

Die de vrijetijdsbesteding zo manipuleren dat politieke bewustwording en de wil tot politieke macht en zelfbeheer van bijvoorbeeld de bewoners van stadswijken niet tot ontwikkeling mag en kan komen. Een maatschappij die zijn welvaart niet baseert op het leegplunderen van de Derde Wereld. En wie zich kan verenigen met deze doelstellingen, hetgeen niet mogelijk is voor de leiding van de meerderheid der bestaande politieke partijen, gezien hun praktisch politiek handelen, wordt voor de vraag gesteld, hoe dergelijke doelstellingen gerealiseerd kunnen worden.

De strategische keuze voor de buitenparlementaire oppositie, die overigens niet wil ontkennen dat het parlement een plaats kan zijn waar van tijd tot tijd de zogenaamde minderheidsstandpunten geformuleerd kunnen worden, zonder de illusie te hebben dat de andere partijen deze standpunten zullen overnemen, de strategische keuze voor de buitenparlementaire oppositie is principieel gebaseerd op de gedachte dat zelfbeheer en directe democratie niet gerealiseerd kunnen worden langs een weg, waarbij de politieke macht via het stembiljet voor het verre parlement aan de gewone mensen afhandig wordt gemaakt.

Dit is geen uitholling van het parlement maar de uiteindelijke consequentie van de gedachtegang van diegenen die ruim een halve eeuw geleden algemeen kiesrecht hebben geëist. De bedoeling was toen de macht te decentraliseren, de politieke macht te geven aan het volk en te ontnemen aan een kleine kliek van machthebbers. Het parlement heeft een overigens gering gedeelte van de macht aan de werkelijke regenten in Nederland, bezitters van produktiemiddelen, bezitters van huizen, bezitters van vormen van vrijetijdsbesteding, bezitters ook

van wetenschappelijke technieken, weten te ontnemen.

Maar de wijze van samenstelling van het parlement, het systeem van representatieve democratie, delegatie van de politieke macht van allen in de handen van uit partijmachines opgeklimmen enkelingen, bovendien en daarmee samenhangend de beperkte macht van het parlement, dwingt tot de keuze van een nieuwe strategie om de democratie te realiseren.

Die strategie is de buitenparlementaire oppositie. De universaliteit in opstand is daarvan een belangrijk onderdeel.

Enige literatuur

ALGEMEEN

- S. Leibfried, *Wider die Untertanenfabrik. Handbuch zur Demokratisierung der Hochschule*, Pahl-Rugenstein Verlag, Köln 1967
- Bergmann, Dutschke, Levèvre, Rabehl, *Rebellion der Studenten oder die neue Opposition*, Rowohlt, Hamburg 1968
- Alexander Cockburn, Robin Blackburn, *Student Power*, Penguin, Harmondsworth 1969
- Eric Moonman, *Science and Technology in Europe*, Penguin, Harmondsworth 1968
- André Gorz, *Het moeilijke socialisme*, Van Gennep, Amsterdam 1968
- J. Sauvageot, Geismar, Cohn-Bendit, Duteuil, *La révolte étudiante*, Du Seuil, Paris 1968
- Ernest Mandel, *Einführung in die marxistische Wirtschaftstheorie*, Neue Kritik Verlag, Frankfurt 1967
- Serge Bosc, J. M. Bouguereau, 'Le précédent Berlinoise', in 'Les Temps Modernes', Paris, juli 1968
- Yvon Bourdet e.a., 'Cahiers d'Autogestion', Editions Anthropos, 15 rue Racine Paris, jaargang 1967, 1968, 1969
- Hans Magnus Enzensberger, *Kursbuch*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, jaargang 1967, 1968, 1969
- Eric Ertl, *Alle Macht den Räten?*, Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt 1968
- Frenkel e.a., *Provo, kanttekeningen bij een deelverschijnsel*, Polak en Van Gennep, Amsterdam 1966
- A. Nuis, *Wat is er gebeurd in Amsterdam*, Vlugschrift van De Gids no 1, Amsterdam 1966
- Kongresboek '69, *Aktie Demokratisering* Subfaculteit Psychologie RU, Groningen
- Kongresboek NSR, *Nationaal Congres 1969 te Wageningen*, Leiden, postbus 296
- Situationist International, *Ten days that shook the university*, Paris 1967 (P.O. Box 491 Cooper Station, New York)
- Tom Hayden, *Rebellion in Newark*, Vintage Books, New York 1967
- Prof. dr. G. C. Heringa, *De sociale status van de student*, Uitgeverij Keesing, Amsterdam 1952
- Prof. dr. G. C. Heringa, *De student*, Wolters, Groningen 1963

F. W. Blase, *Studenten onder de Bezetting*, Uitgeverij Kirchner, Amsterdam 1946

J. Roggema, *De schoolse school* (proefschrift), Van Gorcum, Assen 1969

G. van Benthem van den Bergh, *Studenten in opstand*, Reflector reeks 2, Uitgeverij Keesing, Amsterdam 1969

Universiteit en Onderneming, Unie van Studenten te Nijmegen, Oranjesingel 42, Nijmegen 1968

Bewustwording als Politiek, Kritische Universiteit-ASVA, Weesperstraat 51, Amsterdam 1968

W. Nitsch e.a., *Hochschule in der Demokratie*, Neuwied 1965

J. Habermas, *Student und Politik*, Neuwied 1961

Marcuse, *Das Ende der Utopie*, Berlin 1967

Marcuse, *One Dimensional Man*, Boston 1964

Marcuse, *Kultur und Gesellschaft*, Frankfurt 1968

Habermas, *Antworten auf Herbert Marcuse*, Frankfurt 1968

Ir. Várdy, *Opstand der studenten, waarom? – waartegen?*, Het Wereldvenster, Baarn 1969

J. Reiding, 'Universiteit en Wetenschap in de greep van de concerns', in 'Politiek en Cultuur', Pegasus, Amsterdam, juni 1968

svb Cahier No 1, *Menselijk Kapitaal*, Stichting svb-publikatie, Amsterdam 1968

svb Cahier No 2, *Studieloon*, Stichting svb-publikatie, Amsterdam 1969

J. P. Milbergue, *De politieke betekenis van de pedagogische verhoudingen binnen de universiteiten*. Vertaling uit 'Les Temps Modernes', april 1965, uitgave Studentenvakbeweging te Leuven

Posthumus, *De Universiteit, doelstellingen, functies, structuren*, studenteneditie, Nederlandse Studenten Raad, postbus 286, Leiden 1968

Alain Ayache, *Les citations de la Révolution de Mai*, Pauvert, Paris 1968

André de Leeuw, 'De radikale studenten en het testament van Marx', in 'Politiek en Cultuur', mei 1968, Pegasus Amsterdam

Universität und Politik, Arbeitsblätter der Wissenschaftspolitische Klub aus Münster, Voltaire Verlag, Berlin 1968

Detlev Claussen, *Universität und Widerstand, Versuch einer politischen Universität in Frankfurt*, Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt 1968

- Stefaan Cock, *Hervorming van de Universiteit*, Studentenvakbeweging, Blandijnberg 11, Gent 1968
- Ervaringen van twee jaar strijd in Leuven*, uitgegeven door het vvs, Koopliedenstraat 20, Brussel 1968
- Ford-Genk 1968, *Begin of eindpunt?*, Studentenvakbeweging, Ford Ravenstraat 51, Leuven 1969
- Militants des comités d'action. Le putsch monétaire*, Maspero, Paris 1968 (een analyse van de monetaire situatie van Frankrijk in november '68)
- Huib Riethof, 'Strategie studentenactie in Nederland', in 'Internationale Perspectieven', No 3, Reggestraat 26, Amsterdam 1968
- svb Bulletin, nummers 1 t/m 40 (verschijning gestaakt), Studentenvakbeweging, Postbus 3954, Amsterdam
- Peter Brandt, 'Voor een permanente scholierenopstand', in 'esjee', een uitgave van de Socialistische Jeugd van Nederland, Postbus 955, Amsterdam
- P. Aartsz, *De Arbeidersraden*, Uitgeverij de Vlam, Amsterdam 1946
- Krities Onderwijs*, brochure van de Werkgroep Onderwijsfront Nijmegen, USN, Oranjesingel 42, Nijmegen 1969
- Svetozar Stojanovic, 'Maatschappelijk zelfbestuur en de socialistische gemeenschap', in 'Interlinks', 1, Polak en Van Gennep, Amsterdam 1968
- Anton Pannekoek, 'De arbeidersklasse en de natuurwetenschap', in 'Spartacus', 1, Uitgeverij de Vlam, Amsterdam 1946
- Marco Bentz van den Berg e.a., *Verslaggeving en gebrek aan verslaggeving in de Nederlandse dagbladspressen, Een documentatie over de Mexicoacties*, Anjelierstraat 170", Amsterdam 1968
- Student Power*, Studiemap van de NCSV, Woudschoten, Zeist 1968
- Pannekoek, Lukacks, Friedländer, Rudas, *Parlementarismus Debatte*, Underground Press, Berlin 1968
- Bart Tromp, 'Tenzij er oorlog komt', in 'De Kapitalist', december 1968, Tesselschadestraat 31, Amsterdam
- Hugues C. Boekraad, Michel van Nieuwstad, *Aantekeningen voor een Radenuniversiteit*, uitgave van de Nederlandse Studenten Raad, Postbus 296, Leiden 1968
- Ludo Martens, 'Een actieve universiteit', toespraak op 5 april 1968 in de aula van de universiteit van Nijmegen. Gestencilde uitgave van de USN, Oranjesingel 42, Nijmegen

Het wetenschapsbeleid van overheid en industrie, bundel artikelen uit 'Atomzeitalter', uitgave van de USN, Oranjesingel 42, Nijmegen

Berlijnse Export? Een bijdrage tot de discussie over de achtergronden van het Duitse studentenverzet, uitgave svb-Groningen 1968

De kater van de Alma Mater, Studiemap voor de federatiedagen van NCSV en VCSB, Woudschoten, Zeist 1968

Rapport Van Os, Structuur van het wetenschappelijk corps, Rapport van de Academische Raad, Den Haag 1968

Rapport Maris, Zelfstandige taakvervulling van de universiteit en hogeschool, Rapport van de academische Raad, Den Haag 1968

Action Syndicale Universitaire, uitgave van de ASU, Postbus 156-GE 4, Genève 1967

Kritiese Krisis, Frankrijk mei-juni 1968, uitgave van de Nederlandse Studenten Raad, Leiden 1968

Twee jaar o & w, uitgave van de Nederlandse Studentenvakbeweging, Postbus 3954, Amsterdam 1967

'On The Upsurge of The Student Movement in The West', in 'News Service', 16-17, uitgave van de International Union of Students, Vocolova 3, Praag 1968

Martin Deelen, 'Kleding is verpakking van de sollicitant', in 'De Telegraaf', 6 december 1968

Kommune 1. Gesammelte Werke gegen uns, uitgave van de Kommune 1, Kaiser Friedrichstrasse 54 a, Berlin 1967

Knut Neverman, *Der 2. juni 1967*, Pahl-Rugenstein Verlag, Köln 1967

Kritische Universität, uitgave van de ASTA der Freien Universität Berlin, Garystrasse 20, Berlin 1967

Springer Enteignen?, uitgave van de Republikanischer Club, Oberbaumpresse, Berlin 1968

'Wetenschap en Maatschappijkritiek', een serie artikelen in 'Folia Civitatis', weekblad van de Universiteit van Amsterdam, maart 1968

George Novack, 'Positivismen en Marxisme in de sociologie', 'International Socialist Review', augustus 1968

Universität und Kapital, 'Agit', 2, uitgave van de Sozialistischer Deutscher Studentenbund, Marburg/Lahn, Postfach 1727

Frankfurter Dokumentation der SDS, verslag van de acties rond de Frankfurter Buchmesse in het najaar van 1968, SDS, Wilhelm Hauffstrasse 5, Frankfurt

Dokumente der ordentlichen Delegiertenkonferenz des SDS, 12 tot 16

- september 1968, uitgave Bundesvorstand des SDS, Wilhelm Hauffstrasse 5, Frankfurt
- Italie: des étudiants en lutte*, rapport de la Commission Internationale de l'UNEF, rue Soufflot 15, Paris 1968
- Operatie Universiteit*, deel 1, 2, 3, 4 etc., uitgave van de Studentenvakbeweging afdeling Amsterdam, Rozengracht 55, Amsterdam 1969
- Onderzoek bij ASVA-leden*, Instituut voor marktonderzoek en marketingadviezen, Amsterdam februari 1969
- Moreel verslag*, gestencild rapport van het congres van de Franse UNEF te Marseille, najaar 1968, uitgave van de svb, Rozengracht 55 te Amsterdam
- Het onderwijs en de studenten*, rapport van Il Potere Operaio te Pisa, uitgave van de usn, Oranjesingel 42, Nijmegen 1968
- Technologie*, dokumentatiemap van de Kritische Universiteit van Nijmegen, Oranjesingel 42, Nijmegen 1968
- Economie en Machtsverhoudingen*, dokumentatiemap van de Democratisch Socialistische Studentenvereniging Politeia, Postbus 3443, Amsterdam 1968
- 'De beweging voor de arbeidersraden in Duitsland (1918-1935)', in 'Informations Correspondance Ouvrières', 42, augustus-september 1955. In gestencilde vertaalde uitgave van de werkgroep zelfbeheer van de Kritische Universiteit Nijmegen, Oranjesingel 42, Nijmegen 1968
- Paul Baran, Fried Salvatore, *Intellektuelle und Sozialismus*, Wagenbach Verlag, Berlin 1968
- Rüdiger Stiebitz, *Leistung und Methode*, brochure van de SDS te Münster, 1969
- Hochschulgesetz für Nordrhein-Westfalen*, uitgave van de vds, Köln 1969
- De Gentse studenten en de repressie van politie en professoren*, verslag van de voorjaarsrevolte in Gent 1969, Uitgeverij Luk de Maere, Lepelhoekstraat 46, Sint-Niklaas 1969
- Arbeiders-studenten, één front - De algemene textielstaking in het Gentse* 1969, uitgever Frank Plovier, Willem Tellstraat 30, Gent 1969
- Geschichte der sozialistischen Kinderläden W. Berlin*, uitgave van de Zentralrat der sozialistische Kinderläden Westberlin, Grunewaldstrasse 88, Berlijn 1969

ECONOMISCHE ASPECTEN VAN HET ONDERWIJS

Baran en Sweezy, *Monopoly Capital*, Monthly Review Press, New York
Ernest Mandel, *De EEG en de rivaliteit Europa-Amerika*, Van Gennep, Amsterdam 1969

Onderwijs . . . een aanhoudende zorg, uitgave van de Studentenvakbeweging met o.a. een artikel van prof. Tinbergen, svb postbus 3954, Amsterdam 1967. (De inhoud van deze brochure dekt op dit moment zeker niet meer het standpunt van de svb)

E. Denison, *Sources of Economic Growth in the US*, Washington 1962

André Gorz, 'Studium und Facharbeit Heute', in 'Wider die Untertanenfabrik', Pahl-Rüggstein Verlag, Köln 1967

Grondslagen van de onderwijsfinanciering, ASVA dokumentatiemap, Weesperstraat 51, Amsterdam 1968

E. D. J. Kruijtbosch, 'Economische groei, industriële structuur en technische vooruitgang', in 'Polytechnisch tijdschrift', augustus 1966

J. W. Kendrick, *Productivity Trends in the US*, Princeton 1961

H. Correa, *The Economics of Human Resources*, Amsterdam 1963

Financing of Education for Economic Growth, uitgave van de OECD, Paris 1966

Educational Policy and Planning, Netherlands, uitgave OECD, Paris 1967

The World Educational Crisis - a Systems Analysis, International Institute for Educational Planning (Unesco), New York 1967

Gerhard Stoltenberg, 'Methoden und Probleme einer Vorausschätzung des Bedarfs an Akademischem Personal', in 'Input', 1, uitgave van de vds, Feldbergstrasse 49, Frankfurt 1968

TIJDSCHRIFTEN

West-Duitsland

'Rote Presse Korrespondenz', zeer onlangs ontstaan weekblad als reactie op de door enkele 'beroepsschrijvers' gemonopoliseerde uitgave Berliner Extra Dienst. Sinds begin 1969 de beste documentatiebron voor de SDS-Berlijn, Eislebenerstrasse 14, Berlijn

'Berliner Extra Dienst', Carl Guggemos, Wielandstrasse 27, Berlijn

'Was Tun', maandblad sinds najaar '68 voor de SDS in Duitsland, Postbus 37, Mannheim

'Arbeiter Schüler Studentenzeitung', uitgave van Diskus, Mertorjstrasse 26, Frankfurt

Engeland

'The Black Dwarf', tweewekelijks blad, 7 Carlisle Street, London W1A 4PZ

Frankrijk

'Action', blad ontstaan tijdens de meirevolte van '68, Parijs. Huidig verspreidingsadres onbekend

'Cahiers de Mai', maandblad, 80 Quai de la Rapée, Parijs 12

België

'Komitee', spreekbuis van de aktiekomitees voor democratisering van het onderwijs in MO en NUHO-scholen te Gent, sinds februari '69, Pekelharing 29, Gent

'Barrikade', Mortsel, E. Thiaffrylaan 34, Gent

Italië

'Revue Internationale du socialisme', met name 26/27, juni 1968, Via della Dogana Vecchia 5, Roma

Verenigde Staten

'Guardian. Independent Radical Newsweekly', 197 East 4th Street, New York

'Rat', Subterranean News, 201 E 4th Street, New York (Rat is het blad van de Columbia Universiteit)

'NACLA Newsletter', North American Congress on Latin America, Box 57, New York 10025

Nederland

'Demokrater', Studenten opinieblad, Postbus 2147, Amsterdam

Tot heden verschenen of binnenkort te verschijnen delen van de Kritiese Bibliotheek:

John Kenneth Galbraith: *Een uitweg uit Vietnam, een alternatief van het andere Amerika*
Van Gennep, f 3,65

Ton Regtien & Maarten van Dullemen: *Het Vietnam-tribunaal Stockholm-Roskilde 1967*
Met een voorwoord van Jean-Paul Sartre
Van Gennep, f 7,80

John Kenneth Galbraith: *Aspecten van de nieuwe industriële samenleving*
Van Gennep, f 6,90

Bahman Nirumand: *Perzië, Voorbeeld van een ontwikkelingsland of De dictatuur van de vrije wereld*
Met een voorwoord van Hans Magnus Enzensberger
De Bezige Bij, f 9,50

J. Pen: *Harmonie en conflict*
De Bezige Bij, f 9,50

Stokely Carmichael en Charles V. Hamilton: *Black Power, de ideologie van de zwarte macht in de VS*
Van Gennep, f 8,90

Peter Weiss: *Gesprek over de voorgeschiedenis en het verloop van de langdurige bevrijdingsoorlog in Vietnam als voorbeeld van de noodzaak van gewapende strijd van de onderdrukten tegen hun onderdrukkers alsook over de pogingen van de Verenigde Staten van Amerika de grondbeginselen van de revolutie te vernietigen*
Meulenhoff Nederland, f 10,40

Wouter Gortzak: *De mens aan de macht, de tweede revolutie in Oost-Europa*
Van Gennep, f 6,25

Ernest Mandel: *De EEG en de rivaliteit Europa—Amerika, een economische en politieke analyse*
Van Gennep, f 7,90

Herbert Marcuse: *Psychoanalyse en politiek, vier essays*
Van Gennep, f 6,25

Philip P. Everts: *Thailand, een tweede Vietnam? De Amerikaanse bestrijding van het communisme in Zuidoost-Azië*
Van Genneep, f 5,75

Johan Galtung: *Polemologie, vraagstukken van oorlog en vrede*
Met een voorwoord van B. V. A. Röling
Van Genneep, f 5,75

Ton Regtien: *Universiteit in opstand, Europese achtergronden en de Nederlandse situatie*
Van Genneep, f 3,90

G. J. Kruijer: *Cuba, voorbeeld en uitdaging*
Van Genneep, f 7,20

Ernesto Che Guevara: *Brieven, toespraken, geschriften*
Samengesteld door Th. Stibbe
Van Genneep, f 8,85

Ernesto Che Guevara: *Boliviaans dagboek*
Van Genneep, f 8,85

G. van Benthem v. d. Bergh: *De ideologie van het Westen*
Van Genneep, f 7,90

David Cooper, red.: *Dialectiek der bevrijding*
Van Genneep, f 9,90

Theo Stibbe, red.: *Castro's evolutie, Castro's revolutie*
Van Genneep, f 9,90

D. N. Chorafas: *De revolutie van de kennis*
De Bezige Bij, f 7,50

Daniël en Gabriël Cohn-Bendit: *Linksradicalisme: remedie tegen een verkalkt communisme*
Meulenhoff Nederland

Jean Rostand: *De verontrusting van een bioloog*
De Bezige Bij, f 6,50

J. Meester: *Verslag van een dictatuur*
Twee jaar leven onder de griekse junta
De Bezige Bij, f 9,50